

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen hoitotyössä - opas terveydenhoitaja-opiskelijoille

Karulinna, Anniina
Karonen, Jonna
Morelius, Juulia

2018 Laurea

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Laurea-ammattikorkeakoulu

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen hoitotyössä - opas terveydenhoitajaopiskelijoille

Anniina Karulinna, Jonna Karonen &
Julia Morelius
Terveystenhoitajan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2018

Anniina Karulinna, Jonna Karonen & Juulia Morelius

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen hoitotyössä - opas terveystenhoitaja-opiskelijoille

Vuosi

2018

Sivumäärä

29

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka produktiona toimi opas. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas terveystenhoitajaopiskelijoille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta hoitotyössä. Oppaan tavoitteena oli olla selkeä, käytännöllinen ja helposti ymmärrettävä, sekä lisätä opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tulevassa ammatissaan. Opinnäytetyön yhteistyökumppaneina toimivat Laurea ammattikorkeakoulu sekä valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö Seta ry.

Opinnäytetyön kirjallisen raportin teoriaosuudessa käsitellään kohtaamisen ja vuorovaikutuksen käsitteitä, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terminologiaa sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen liittyviä erityispiirteitä. Opas on tarkoitettu terveystenhoitajaopiskelijoiden koulutusmateriaaliksi. Opas käsittelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terminologiaa, kohtaamista, kohtaamisen erityispiirteitä sekä sateenkaarevuuden puheeksiotamista.

Opasta arvioitiin strukturoidun palautelomakkeen avulla. Palautelomakkeen avulla haluttiin kerätä palautetta oppaan hyödyllisyydestä, sisällöstä ja ulkoasusta. Palaute kerättiin Laurea ammattikorkeakoulun terveystenhoitajaopiskelijaryhmältä. Palautetta saatiin myös yhteistyökumppaneilta. Valtaosa palautelomakkeen avulla kerätystä palautteesta oli positiivista; enemmistö koki oppaan selkeäksi ja helppolukuseksi sekä auttavan heitä tulevaisuudessa kohtaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Opasta voitaisiin tulevaisuudessa hyödyntää myös laajemmin tuottamalla opas kaikille hoitotyön ammattilaisille.

Anniina Karulinna, Jonna Karonen & Juulia Morelius

Encountering sexual and gender minorities in nursing - a guide for public health nursing students

Year	2018	Pages	29
------	------	-------	----

The purpose of this functional thesis was to produce a guide. The goal of the thesis was to create a guide for public health nursing students for encountering sexual and gender minorities in nursing. The aim was to compose a clear, practical and comprehensible guide in order to promote students' competence in encountering sexual and gender minorities in their future career. The partners of the thesis were Laurea University of Applied Sciences and Seta (LGBTI Rights in Finland).

In the theoretical framework the concepts of encountering, interaction, as well as gender and sexual minorities were defined. In addition, the terminology of specific features when encountering sexual and gender minorities was discussed. The guide is intended as an educational material for public health nurses. The guide presents sexual minority terminology and encountering as well as its special features, and encourages to engage in discussion regarding sexual minorities.

The guide was peer-evaluated by a structured questionnaire. Feedback was collected with the questionnaire about the applicability, content and layout of the guide. The feedback was collected from a group of public health nursing students from Laurea. In addition, separate feedback was provided by the partners of the thesis. The majority of the feedback was positive; most of the respondents evaluated the produced guide as clear and easy-to-read. Moreover, the respondents generally reported that the guide will help them to encounter sexual and gender minorities in their future career. The results of the present thesis could be further utilized by producing a guide for all nursing professionals.

Keywords: Encountering, sexual minorities, gender minorities, guide

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Seksuaalisuus ja sukupuoli	7
2.1	Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus	8
2.2	Sukupuolen moninaisuus.....	9
2.3	Lainsäädäntö ja seksuaalioikeudet.....	10
3	Kohtaaminen ja vuorovaikutus hoitotyössä	12
3.1	Sanaton ja sanallinen viestintä	12
3.2	Ammatillinen osaaminen ja eettisyys	13
4	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisen erityispiirteitä	14
4.1	Tiedostamattomat ennakkoluulot ja oletukset	15
4.2	Sateenkaarevuuden puheeksiottaminen	16
4.3	Asiakkaiden itsemäärittelyn kunnioittaminen.....	16
4.4	Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäisy	17
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	17
6	Opinnäytetyöprosessi.....	18
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	18
6.2	Hyvän oppaan tunnuspiirteitä	20
6.3	Oppaan suunnittelu ja toteutus	21
6.4	Oppaan arviointi	23
7	Pohdinta.....	26
7.1	Eettisyys ja luotettavuus	26
7.2	Johtopäätökset ja kehittämisideat	27
7.3	Ammatillinen kasvu	28
	Lähteet.....	30
	Taulukot	34
	Liitteet	35
	Liite 1: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen- Opas terveydenhoitajaopiskelijoille	36
	Liite 2: Palautelomake	48

1 Johdanto

Tämä pinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä oppaan muodossa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisen tueksi terveydenhoitajaopiskelijoille. Oppaan tavoitteena oli olla selkeä, käytännöllinen ja helposti ymmärrettävä sekä lisätä terveydenhoitajaopiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat olleet lähiaikoina yhä enemmän keskustelun aiheena muuttuvassa yhteiskunnassamme ja tästä syystä kiinnostus aihetta kohtaan heräsi. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtaaminen ovat olleet opinnäytetyön tekijöille heti opiskelujen alusta tärkeitä arvoja, jotka ovat nousseet merkittävään rooliin ammatillisessa kasvussa terveydenhoitajiksi.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Seta ry sekä Laurea ammattikorkeakoulu. Seta ry on valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö, jonka tavoitteena on ihmisoikeuksien ja hyvinvoinnin toteutuminen Suomessa sekä kansainvälisesti riippumatta ihmisten seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta. Seta ajaa yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien asiaa muun muassa poliittisen strategiansa, tiedotuksen, nuorisotyön sekä koulutuksen avulla. (Seta 2017.) Laurea ammattikorkeakoulu on monialainen ammattikorkeakoulu, joka toimii Uudenmaan alueella. Laurean strategiaa ohjaavat pitkälti ihmisten osallistaminen toimintaan, työelämään integroituminen, kansainvälisyys ja soveltavan tutkimuksen soveltaminen korkeakoulun toimintaan. (Laurea ammattikorkeakoulu 2017.)

Terveydenhoitajaopiskelijoilla, kuten myös hoitoalan ammattilaisilla, voi olla erilaisia ennakkoluuloja sekä -käsityksiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Oppaan avulla monimuotoisuudesta pyrittiin luomaan realistinen kuva. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kohtaamiset terveydenhoitajan työssä voidaan kokea hankaliksi, ja oppaan tavoitteen on lisätä terveydenhoitajaopiskelijoiden tietoa jo opiskeluvaiheessa siitä, kuinka vähemmistöjä voisi kohdata ennakkoluulottomammin. Parhaimmillaan opas herättää lukijan mielenkiinnon aihetta kohtaan, ja herättää tunteita lukijan pohtiessa seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen asemaa. Terveydenhoitajan työhön liittyy usein myös ihmisten ohjaamista ja sosiodynaaminen näkökulma ajattelutapana on tärkeä. Asiakkaiden kohtaamisessa ohjausprosessi paranee, jos ideoita, kokemuksia, merkityksiä, oletuksia, arvoja ja yksilön toimintaa osataan arvioida kriittisesti ja ymmärretään jokaisen asiakkaan henkilökohtaisen elämän vaiheita (Peavy 2006, 21).

Opinnäytetyössä on avattu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia erilaisia käsitteitä. Sateenkaarevuudesta puhuttaessa, opinnäytetyössä tarkoitetaan yleisesti henkilöitä, jotka eivät koe olevansa täysin heteroseksuaalisia tai henkilöitä, jotka kokevat sukupuolensa moninaisempina kuin ainoastaan yksiselitteisenä luokitelmana joko mieheksi tai naiseseksi.

2 Seksuaalisuus ja sukupuoli

Seksuaalisuus on ihmisen perusoikeus (Ryttyläinen & Valkama 2010, 7). Seksuaalisuus alkaa vauvaiästä ja kulkee mukana läpi elämän. Seksuaalisuus käsittää fyysisiä, psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä, jotka ilmenevät sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien, seksuaalisen suuntautumisen, mielihyvän, erotiikan, sukupuolisuhteiden ja lisääntymisen kautta. Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä, eikä se rajoitu tiettyyn ikäryhmään. (WHO 2010.) Seksuaalisuus ei poistu ihmisestä vammautumisen tai sairastumisen yhteydessä, se ei myöskään katoa ihmisen ikääntyessä. Seksuaalisuus voidaan nähdä kantavana voimavarana (Ryttyläinen & Valkama 2010, 7).

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE määrittelee kannanotossaan sukupuolen vahvana osana ihmisen persoonaa. Sukupuolen määritelmä sisältää geneettiset, fysiologiset, hormonaaliset, kehitykselliset, psykologiset, sosiaaliset ja kulttuurilliset ominaisuudet. Sukupuolen määritelmä ei tulisi olla viranomaisen sanelema, vaan jokaisen henkilön tulisi toimia itse sukupuolensa määrittelijänä. (ETENE 2016.) Sukupuolen määritelmää voidaan pitää hyvinkin moninaisena ilmiönä. Sukupuolen määritelmän hahmottamista voidaan selkeyttää jakamalla sukupuolen määritelmä biologiseen, sosiaaliseen ja juridiseen sukupuoleen. Biologisella sukupuolen määrittelyllä tarkoitetaan usein vauvan syntyessä määriteltä sukupuolta. Biologisen sukupuolen määrittelyn lähtökohtina ovat ruumiilliset ominaisuudet, kuten anatomia, kromosomit ja hormonit. Sosiaalisella sukupuolella viitataan usein sukupuolirooleihin, arvoihin ja odotuksiin, jotka pohjautuvat kulttuurin sekä yhteiskunnan normeihin. Sosiaalista sukupuolta on pidetty kaksijakoisena, mutta nykyään kaksijakoista sukupuoliroolitusta pidetään eriarvoisuutta lisäävänä. Juridinen sukupuoli käsittää henkilön laillisen sukupuolen, joka käy ilmi myös henkilötunnuksesta. Juridinen sukupuoli vahvistetaan syntymän jälkeen tai vahvistus voidaan tehdä uudestaan sukupuolenkorjauksen yhteydessä. (THL 2017 a.) Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE haluaa kannanotossaan tuoda esille ja kyseenalaistaa sukupuolen juridisen määrittelyn tarpeellisuuden henkilötunnuksen perusteella (ETENE 2016).

Sukupuolen määrittelyä henkilön omaan kokemukseen pohjautuen kutsutaan sukupuoli-identiteetiksi. Sukupuoli-identiteettiin kuuluu tapa ilmaista itseään esimerkiksi pukeutumisella ja käytöksellä. Sukupuoli-identiteetti ei välttämättä kohtaa syntymässä saadun sukupuolen kanssa, eikä sukupuoli-identiteettiä voida jakaa yksiselitteisesti kahteen juridisesti määriteltyyn sukupuoleen. (THL 2017 b.) Henkilön kokemus itsestään voi olla paljon muutakin kuin mies tai nainen. Sukupuoli-identiteetillä ja seksuaali-identiteetillä ei tarkoiteta samaa asiaa. Henkilön sukupuoli ei myöskään määrittele hänen seksuaalisuuttaan. (ETENE 2016.) Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnassa on nähtävissä ainoastaan kaksi toisilleen vastakkaista sukupuolta. Mies ja nainen ovat normeja, ja heidän myös oletetaan käyttävän tietyillä heille ominaisilla tavoilla. (Transtukipiste 2017 a.) Heteronormatiivisuus

taas on usein kuvattu oletukseksi siitä, että kaikki ihmiset ovat heteroita. Heteronormatiivisuudessa korostetaan sukupuolten välistä eroa ja ajatellaan heteroseksuaalisuuden olevan yleinen normi. Muita seksuaalisia suuntautumisia voidaan pitää huonompina tai niiden olemassaolo sivuutetaan täysin. (Tuovinen, Stålström, Nissinen & Hentilä 2011, 332.)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa hlbt- käsitteen tunnistamisesta on hyötyä. Hlbt- käsite on lyhenne, jossa jokainen kirjain viittaa tiettyyn vähemmistöryhmään. Hlbt- käsitteellä viitataan homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transvestiitteihin, trans- ja intersukupuolisiin ihmisiin ja muihin henkilöihin, jotka eivät koe kuuluvansa kaksijakoiseen sukupuolijaotteluun. (Tuovinen ym. 2011, 332.) Lhbtq ja hlbtg viittaavat myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Käsitteen kirjainyhdistelmä saattaa vaihdella. (Seta 2016 a.)

2.1 Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan runsaslukuista joukkoa keskenään erilaisia ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen poikkeaa yleisemmästä heteroseksuaalisuudesta tai joiden biologinen sukupuoli on eri kuin henkilökohtainen kokemus omasta sukupuolesta (Sumia, Savioja, Lindberg, Holttinen & Kaltiala-Heino 2015). Seksuaalivähemmistöihin luetaan lesbot, homot, biseksuaalit ja muut ihmiset, joilla esiintyy seksuaalista kanssakäymistä samaa sukupuolta olevien ihmisten kanssa. He eivät välttämättä luokittele itseään kuuluvaksi edellä mainittuihin ryhmiin. (Lehtonen 2006, 12.)

Naisen rakastuessa mieheen tai miehen rakastuessa naiseen, kutsutaan kyseistä henkilöä heteroksi. Homo tai lesbo-termiä käytetään henkilöstä, joka rakastuu tai tuntee vetoa samaa sukupuolta edustavaan ihmiseen. Sanaa homo käytetään yleisesti henkilön sukupuolesta riippumatta tai puhuttaessa miespuolisesta homoseksuaalista. Sanaa lesbo käytetään puhuttaessa naispuolisesta homoseksuaalista. Biseksuaalilla tarkoitetaan henkilöä, joka ihastuu toiseen henkilöön hänen sukupuolestaan riippumatta. Käsitteet biseksuaali ja panseksuaali tarkoittavat hyvin pitkälti samaa asiaa. Aseksuaalisella henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, joka ei koe lainkaan tai kokee hyvin vähän seksuaalista vetovoimaa muita ihmisiä kohtaan. Aseksuaalisuus ei liity henkilön omaan seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin. Aseksuaalinen henkilö voi kokea romanttisella tunnetasolla vetovoimaa mihin tahansa sukupuoleen tai hän ei koe sitä lainkaan. (Seta 2016 b.)

2.2 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolta pidetään kulttuurissamme usein päällisin puolin itsestäänselvyytenä (Aarnipuu 2008, 15). Sukupuolen ajatellaan helposti jakautuvan ainoastaan mieheen ja naiseen. Saatamme myös herkästi tehdä oletuksia henkilön sukupuolesta ainoastaan ulkoisten tekijöiden pohjalta. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transsukupuoliset naiset sekä miehet, muunsukupuoliset, transvestiitit ja intersukupuoliset (Mustola & Pakkanen 2007, 13). Sukupuolen ilmaisuun voidaan aina liittää fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Sukupuolta voidaan ilmaista monin eri tavoin, esimerkiksi pukeutumisella tai käyttäytymisellä. Ihmisiä, jotka ilmaisevat sukupuoltaan poiketen syntymässä saadusta sukupuolesta, kutsutaan transihmisiksi. (THL 2015 a.) Transsukupuolisuus kumpuaa ihmisen kokemasta sukupuoliristiriidasta, jolloin henkilön tunne omasta sukupuolesta, ei vastaa hänen kehoaan eikä toisten hänessä näkemää sukupuolta (Transtukipiste 2017 b). Transsukupuoliset ihmiset voidaan jakaa sekä naisiin että miehiin. Transsukupuoliset naiset, eli transnaiset, syntyvät biologisilta ominaisuuksiltaan pojiksi, mutta kokevat itse olevansa naisia ja voivat myös korjata sukupuolensa korjausprosessissa naiseksi. Transsukupuoliset miehet eli transmiehet syntyvät biologisilta ominaisuuksiltaan tytöiksi, mutta kokevat itse olevansa miehiä ja saattavat myös käydä läpi sukupuolenkorjausprosessin. (Mustola & Pakkanen 2007, 13.) Sukupuolta korjaavat henkilöt tuntevat sisäisesti kuuluvansa eri sukupuolen edustajiksi kuin ovat syntyneet, joten heille korjausprosessin läpikäyminen ei tarkoita sukupuolen vaihdosta tai muuttamista, vaan sen korjaamista heidän kokemansa mukaiseksi. Tästä syystä prosessista tulisi käyttää termiä sukupuolenkorjaus eikä sukupuolenvaihdos. (Lehtonen 2006, 13.)

Käsitteellä muunsukupuolinen, voidaan tarkoittaa monenlaisia henkilöitä. Muunsukupuoliselle ei ole yksiselitteistä määritelmää, ja sillä voidaan tarkoittaa useita asioita. Muunsukupuolinen- termiä voivat käyttää henkilöt, jotka eivät koe sukupuoli-identiteettiään selkeästi miehen tai naisen sukupuoleen sopivaksi. Muunsukupuolinen- sanaa voidaan käyttää kuvaamaan yleisesti erilaisia sukupuolia, ja osalle sanan käyttö on luontevaa tapauksissa, jossa ei halua kuulua mies- tai naiskategorisointiin. Ennen muunsukupuolisista on käytetty sanaa transgender, mutta nykyään sitä pidetään vanhentuneena. Tosin edelleenkin voi olla henkilöitä, jotka kokevat transgender- määritelmän omakseen. Ensisijaisen tärkeää on ymmärtää, että muunsukupuolisuus on itsemäärittelyn asia. Muunsukupuolinen voi olla minkä tahansa ikäinen, näköinen tai tulla mistä tahansa kulttuurillisesta taustasta. Osa muunsukupuolisista ei koe sukupuolenkorjausta tarpeelliseksi, kun osa heistä taas kokee. (Transtukipiste 2017 c.)

Transvestiitilla tarkoitetaan miestä tai naista, jolla on ajoittain tarve ilmaista itsessään naisellista tai miehistä puolta, ja he voivat sisäisesti eläytyä kumpaankin sukupuoleen. On katsottu, että yleensä transvestisuus alkaa jo lapsuudessa tai varhaisessa murrosiässä, jossa leikin muodossa saattaa ilmetä mielikuvia itsestä toisen sukupuolen edustajana. Transvestisuus saattaa olla henkilölle suuri voimavara ja toimia rentoutuskeinona, sekä tapana purkaa stressiä. Transvestisuus saattaa mahdollistaa henkilön omaa persoonaa laajempaan itseilmaisuun. (Transtukipiste 2017 d.)

Intersukupuoliset ihmiset omaavat syntyessään sekä miehen että naisen ruumiillisia sukupuoli-ominaisuuksia. Nämä ominaisuudet saattavat ilmetä vasta henkilön saavuttaessa murrosiän. (Lehtonen 2006, 13.) Intersukupuolisen henkilön sukupuolta on usein vaikea määrittää. Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan neuvottelukunta ETENE:n näkemyksen mukaan, intersukupuolisena syntyville lapsille ei tulisi tehdä sukupuolta korjaavia leikkauksia. ETENE:n määritelmän mukaan on tärkeää, että jokainen voisi itse määrittellä sukupuolensa ja ottaa myös kantaa omaan seksuaalisuuteensa. (ETENE 2016.)

2.3 Lainsäädäntö ja seksuaalioikeudet

Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä, ja tästä syystä seksuaalioikeuksien toteutuminen on keskeisessä roolissa ihmisen hyvinvoinnin sekä tasapainoisen elämän kannalta. Jos seksuaalioikeudet eivät toteudu, eivät muutkaan ihmisoikeudet voi toteutua, joten on erityisen tärkeää, että seksuaalioikeudet otetaan huomioon yhteiskunnassa ja ne tulee turvata myös laissa. Seksuaalioikeuksiin panostaminen tulee yhteiskunnallisesti edulliseksi, niin taloudellisesti, kuin inhimillisestikin. Esimerkiksi ehkäisyvälineiden hyvän saatavuuden avulla voidaan vähentää terveyspalveluiden muita kuluja, kuten seksitautien tai synnytysvauroiden aiheuttamia kuluja. Seksuaalioikeuksien toteutumisella voidaan vaikuttaa myös positiivisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Seksuaalioikeuksiin kuuluvat omasta kehosta päättäminen, päättäminen avioitumisesta ja perheestä, mahdollisuus kouluttautua ja olla taloudellisesti itsenäinen sekä sukupuolinormien kyseenalaistaminen. Edellä mainittujen oikeuksien toteutuessa voidaan saada aikaan positiivinen vaikutus tasa-arvon toteutumiseen yhteiskunnassa. Seksuaalioikeuksien toteutumisen kautta voidaan siis vähentää köyhyyttä, edistää yhteiskunnan kehitystä sekä edistää laajemmin ihmisoikeuksien toteutumista. (Ilmonen & Korhonen 2015, 5.)

Seksuaalioikeudet tarkoittavat yksilön oikeutta päättää vastuullisesti ja tietoisesti omaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Seksuaalioikeudet pitävät sisällään yksilön oikeuden päättää siitä, haluaako olla seksuaalisesti aktiivinen vai ei, oikeuden määrätä omasta kehosta ja oikeuden toteuttaa sekä ilmaista omaa seksuaalisuuttaan, kuitenkin kunnioittaen muiden seksuaalioikeuksia. Kuten muutkin oikeudet, myös seksuaalioikeudet sisältävät sekä velvollisuuden että vastuun. Yksilön velvollisuutena on kunnioittaa muiden seksuaalioikeuksia, ja valtion

vastuulla on turvata jokaisen yksilön seksuaalioikeudet lainsäädännöllä. (Ilmonen & Korhonen 2015, 7.)

Seksuaalioikeudet ovat erottamaton osa ihmisoikeuksia, ja ilman seksuaalioikeuksien toteutumista muutkaan oikeudet eivät voi toteutua täydellisesti (Ilmonen & Korhonen 2015, 7). Kansainvälinen perhesuunnittelujärjestöjen liitto (International Planned Parenthood Federation, IPPF) laati vuonna 2008 seksuaalioikeuksien julistuksen. Seksuaalioikeudet perustuvat vuonna 1995 IPPF:n laatimaan seksuaali- ja lisääntymisoikeuksien peruskirjaan, sekä tähän vuonna 2008 laadittuun julistukseen (Korhonen, Lipsanen & Yli-Räisänen 2009, 5). Julistuksessa IPPF määrittelee 10 seksuaalioikeutta, joiden tulisi kuulua kaikille (IPPF 2008).

Ensimmäinen IPPF:n julistuksessa määritelty seksuaalioikeus on oikeus tasa-arvoon sekä yhdenvertaiseen lainsuojeluun sekä lainsuoja myös syrjintää vastaan. Toinen oikeus on yksilön oikeus osallistumiseen sukupuolesta tai seksuaalisuudesta riippumatta. Kolmas julistuksessa määritelty seksuaalioikeus on oikeus elämään, vapauteen, turvallisuuteen sekä ruumiilliseen koskemattomuuteen. Neljäs oikeus on yksilön oikeus yksityisyyteen, joka pitää sisällään oikeuden yksityisyydensuojaan ja oikeuden itsenäisiin päätöksiin omaa seksuaalisuutta koskevis- sa asioissa. Viides oikeus on oikeus itsemäärämis-oikeuteen ja oikeus tulla kuulluksi lain edessä. Kuudenneksi oikeudeksi on määritelty oikeus ajattelun- ja sananvapauteen. Seitsemäntenä on oikeus terveyteen ja oikeus lääketieteen kehittymisestä saataviin hyötyihin. Kahdeksante- na seksuaalioikeutena on määritelty oikeus koulutukseen sekä tietoon. Yhdeksäntenä oikeute- na on oikeus päättää itse naimisiinmenosta sekä lapsien hankinnasta. Kymmenentenä ja vii- meisenä oikeutena on oikeus vaatia selvityksiä ja korvauksia, jos yksilön seksuaalioikeuksia loukataan. (IPPF 2008.) Julistuksen keskeisenä tavoitteena on edistää ja suojella näitä edellä mainittuja oikeuksia, sekä ajaa niiden asiaa kaikissa poliittisissa, taloudellisissa ja kulttuuril- lisissa yhteiskuntajärjestelmissä (Korhonen ym. 2009, 5).

Suomen perustuslain (1999/731) mukaan ketään ei saa syrjiä tai asettaa eri asemaan esimer- kiksi sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suomen perustuslaissa myös veloitetaan edistämään yhteiskunnallisessa toiminnassa sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tasa-arvolain (1986/609) tarkoituksena on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja estää su- kupuoleen perustuvaa syrjintää sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tämän lain tarkoituksena on myös estää yksilön sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun kohdistuva syrjintä. Myös yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) pyritään estämään yksilön syrjin- tää esimerkiksi iän tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

3 Kohtaaminen ja vuorovaikutus hoitotyössä

Ammattilaisille tärkeä kohtaamisen lähtökohta on yksilöllisyys, mutta sateenkaarevuutta ei haluta liikaa korostaa määrittelevänä tekijänä. Jos kuitenkin liikaa korostetaan yksilöllisyyttä ja samanlaista kohtelua saatetaan ohittaa asiakkaan erilainen sosiaalinen asema yhteiskunnassa, joka kuitenkin vaikuttaa merkittävästi tämän elämään. (Hästbacka & Sirén 2017, 33.) Jokaisella ihmisellä on halu tulla kohdatuksi kunnioitetusti ja tasavertaisesti omana itsenään, niin että myös hänen sukupuolikokemustaan, seksuaalisuuttaan ja identiteettiään kunnioitetaan (Vilka 2010, 86).

Yhteisesti sovitut tietyt asiat ja merkit toimivat vuorovaikutuksen pohjana, ja ne ovat yleensä kulttuuri- ja kontekstisidonnaisia. Vuorovaikutus on lisäksi intentionaalista, eli se perustuu aina ihmisen haluun välittää tarkoituksellisesti jokin viesti. Kuuntelija ja puhuja tulkitsevat sekä tuottavat merkkejä samanaikaisesti. Tulkintoja tehdään aiemmista puheista ja siinä hetkessä ilmenevistä katseista, vartalon ja kasvojen ilmeistä ja liikkeistä sekä ilmaisun sävystä. Vuorovaikutuksella ei ole aina selkeää alkua ja loppua. (Helsingin yliopisto-kielijelppi 2010.)

Kuunteleminen on osa vuorovaikutusta, kuitenkin kaikki kuuleminen ei ole kuuntelemista. Kuuntelijan tulee olla motivoitunut ymmärtämään puhujaa tavalla, jolla puhuja haluaa tulla ymmärretyksi. Kuunteleminen vaatii yhtä paljon työtä kuin puhuminenkin, päätös kuunnella on tahdonalaista. Huono kuunteleminen paljastuu esimerkiksi silloin kun kuulijan tulee toimia kuulemansa pohjalta, tai hän tekee asiaan liittymättömiä kommentteja. Hyvä kuunteleminen on erittelevää ja arvioivaa. Hyvällä kuuntelijalla on taito erottaa tunne ja fakta, havaita henkilökohtaisiin arvoihin tai uskomuksiin värittyviä viestejä, ja taito hyödyntää sitä mitä toiset ovat sanoneet. Hyvä kuuntelija osaa myös kiinnittää huomion puhujan nonverbaaliseen viestintään. (Helsingin yliopisto-kielijelppi 2010.)

3.1 Sanaton ja sanallinen viestintä

Verbaalinen eli sanallinen viestintä, sisältää äänen ja kiele, ja se havaitaan yleensä auditiivisesti eli kuulemalla. Kirjakielillä tarkoitetaan huoliteltua kirjoitettua yleiskieltä. Puhekielellä puolestaan tarkoitetaan puhetilanteissa syntyvää kieltä. Kommunikoitaessa kasvotusten viestintää tukee myös sanaton viestintä. Samalla kun puhumme, suunnittelemme jo seuraavaa lausetta, siksi puhuttuun kieleen kuuluu sanojen hakemista, epäröintiä ja toistoa. (Helsingin yliopisto-kielijelppi 2010.)

Haastavissa keskustelutilanteissa tulisi muistaa selkeä, ymmärrettävä, vastaanotettava ja turvallinen kielenkäyttö. Lauseiden ja sanojen tulee olla ymmärrettäviä, ja liiallisten ammattitermien sekä sivistysanojen käyttöä tulisi välttää. Keskusteluissa tulee myös ottaa huomioon

ja käyttää varoen sanojen sivu-, tunne- ja vihjemarkityksiä. Varovaisuus tulee huomioida myös huumoria käytettäessä. Kiroilua, kielteisiä, leimaavia ja nimitteleviä ilmaisuja sekä sanoja tulisi välttää. Myös kärjistyksiä, liioittelua ja jyrkkää vastakohta-asettelua sisältävää kielenkäyttöä tulee välttää. (Hjelt-Putilin 2005, 105.)

Nonverbaalinen eli sanaton viestintä voidaan havaita visuaalisesti eli näkemällä tai auditiivisesti eli kuulemalla. Nonverbaalisia viestejä voivat olla ilmeet, eleet, liikkeet, asennot, katseet tai tilankäyttö. Myös ääni ja sen voimakkuus ja painot ovat nonverbaalisia viestejä. (Helsingin yliopisto- kielijelppi, 2010.) Sanaton viestintä on ihmislajin, sekä myös yksilön kehityksen polulla, vielä varhaisempaa perintöä kuin sanallinen viestintä. Tämän vuoksi sen merkitys vuorovaikutuksessa on suuri, vaikka sitä ei aina tiedostettaisikaan. Sanaton viestintä onkin osa inhimillistä viestintää. Sanattomaan viestintään voivat vaikuttaa hyvinkin ehdottomasti erilaiset sosiaaliset normit. Ne määrittävät, mikä on hyväksyttyä ja sopivaa viestintäkäytäytymistä. Tavoitteena on, että ketään ei loukata tarkoituksellisesti ja toisen ihmisarvoa kunnioitetaan erilaisuudesta huolimatta. Sujuvan vuorovaikutuksen kannalta on tärkeää osata ottaa vastaan sanatona viestintää, sekä tulkita ja lukea sitä riittävän hyvin. (Hjelt-Putilin 2005, 109.)

Sanaton viestintä on vaikuttavampi tunteiden ja emootioiden välittämisessä, kuin sanallinen viestintä. Katseet, äänenpainot, ilmeet ja eleet voivat ilmaista surua, masennusta tai iloa huomattavasti tehokkaammin, kuin sanallinen vuorovaikutus. Sanaton viestintä on myös tärkeä ensivaikutelmaa luotaessa, koska sen muodostuminen perustuu ensisijaisesti juuri nonverbaaliseen käytökseen. Sanaton viestintä näyttää voimansa myös silloin, kun ilmaisemme asenteitamme. Sivistyneet ihmiset eivät sano paha sanaa, mutta voivat ilmaista kielteisiä asenteitaan ylenkatseellisen ilmeen, läheisyyden välttelyn tai kireän äänen soinnin avulla. Rohkaisevat eleet, ystävälliset ilmeet ja rehellistä kontaktia ottava katse ovat myös paljon vaikuttavampia, kuin sannalliset vakuuttelut hyvästä ilmapiiristä. (Hjelt-Putilin 2005, 110.)

3.2 Ammatillinen osaaminen ja eettisyys

Jokaisen terveydenhoitajan tulisi kohdata jokainen asiakas terveydenhoitajan eettisten suositusten mukaisesti, ihmisarvoa ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Terveydenhoitajan ja asiakkaan välisen suhteen tulee perustua avoimeen vuorovaikutukseen, jossa vallitsee keskeinen luottamus. Eettisten suositusten mukaan kaikkia asiakkaita tulee kohdella tasa-arvoisesti ja heikoimmassa asemassa olevia tulee puolustaa. (STHL 2016.)

Haasteita ammatilliseen kohtaamiseen voi syntyä silloin, jos terveydenhoitajan arvomaailma on ristiriidassa instituution arvojen kanssa tai instituution arvot sisältävät yhdenvertaisen sukupuolen ja seksuaalisuuden kannalta eriarvoista ajattelutapaa ja toimintaa (Vilkkä 2010, 79).

Vielä vuonna 1971 homoseksuaalisuus oli kriminalisoitu ja vasta vuonna 1996 sen sairausluokitus poistettiin, mutta edelleen homoseksuaalisuus ja transsukupuolisuus kokevat eriarvoisuutta, ja asenteiden muutos väestössä on ollut hidasta (Vilkka 2010, 81). Muutosta parempaan on kuitenkin nähtävissä, esimerkiksi vuonna 2017 voimaan tulleen tasavertaisen avioliittolain (156/2015) myötä. Tasavertaisessa avioliittolaissa käsitellään avioliittoa instituutiona kahdesta henkilöstä, jotka voivat solmia avioliiton keskenään viranomaisen edessä valtion lain mukaan.

On tärkeää huomioida, että asiakkaan kohtaamisessa ei tule määrittelyyn ja tarkasteluun ainoastaan asiakkaan seksuaalisuus ja sukupuoli. Terveystenhoitajan on hyvä pysähtyä hetkeksi tarkastelemaan omaa seksuaalisuuttaan sekä sukupuoltaan käsitteleviä asioita. Terveystenhoitaja voi kokea haasteelliseksi tukea asiakasta tämän elämän moninaisuudessa, jos hän ajattelee jollain tapaa toimivansa väärin, kun hyväksyy asiakkaan transvestisyyden, transsukupuolisuuden, homoseksuaalisuuden tai homososiaalisuuden. (Vilkka 2010, 86.) On siis tärkeää, että terveystenhoitaja tunnistaa omat asenteensa, motiivinsa ja arvonsa, koska ne ilmenevät toiminnassa ja ihmisten kohtaamisessa. Oman arvotietoisuuden kehittäminen vaatii itseensä tutustumisen lisäksi tutustumista erilaisiin elämäntapoihin ja kulttuureihin (Hahko Viesti 3/13).

4 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisen erityispiirteitä

Terveystenhoitajan työssä tulisi muistaa huomioida asiakkaiden mahdollinen sateenkaarevuus. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa on tärkeää turvallisen ilmapiirin luominen ja sensitiivisyys. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaamisessa vaarana voivat olla huomaamatta syntyneet kielteiset asenteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. (Hästbacka & Sirén 2017, 40.)

Kohtaamisen lisäksi terveystenhoitajan tulisi olla tietoinen sateenkaarevista vähemmistöistä ja niiden merkityksestä asiakkaan elämään. Hästbackan ja Sirénin tutkimuksessa osoitettiin, että ammattilaisten valmiuksissa ei ole kyse pelkästään siitä, että suhtaudutaan hyväksyvästi ja myönteisesti sateenkaarevaan asiakkaaseen. Ammattilaisen tulisi huomioida sateenkaarevuuteen liittyvät vaikeat ja joskus kipeätkin asiat, ja pystyä luontevasti ottamaan nämä asiat puheeksi. Vaikeiden asioiden esille nostaminen ei saisi olla vain asiakkaan vastuulla. Sateenkaarevuuteen ei myöskään tule "takertua" varsinkaan silloin, jos asiakas itse ei sitä toivo tai tarvitse. (Hästbacka & Sirén 2017, 87.)

4.1 Tiedostamattomat ennakkoluulot ja oletukset

Ensivaikutelman merkitys on suuri muodostettaessa käsitystä toisesta ihmisestä. Etukäteen saadut esitiedot luovat mielikuvaa asiakkaasta jo ennen kuin tapaamme hänet. Homoseksuaalit, sukupuoleltaan moninaiset tai sukupuoliristiriitaa kokevat asiakkaat aiheuttavat usein kasvatuksen ja hoitoalan ammattilaisissa hämmennystä. Vilkan mukaan hämmennys voi johtua asianomaisten elämää koskevan tiedon puutteesta tai ammattilaisen omista arvoista. Heteroseksuaalinen hegemonia eli ajatus siitä että, kaikki ovat heteroita, eikä siitä tarvitse erikseen puhua, vaikuttaa hoitoalan ammattilaisten toiminnassa edelleen. Olettamuksena on, että jokainen kohtaaminen lähtee aina heteroseksuaalisesta näkökulmasta. Tästä olettamuksesta voi syntyä kiusallisia tilanteita seksuaalisesti monimuotoisessa kulttuurissamme. (Vilka 2010, 79-85.)

Uskomuksia ja ennakkoluuloja voidaan lisätä myös kielenkäytöllä. Negatiivinen ja leimaava kielenkäyttö ja sen mukainen ajattelutapa tulevat näkyviin helposti, vaikka ennakkoluuloista kieltä käytettäisiin vain ajattelun tasolla. Tämän tyyppisellä negatiivisella viestinnällä on haitallinen vaikutus kommunikaation sujumiseen. Asiallinen, positiivinen ja asiakkaan ihmisarvoa kunnioittava kielellinen tyyli puolestaan heijastuu myös muuhun käyttäytymiseen ja kommunikointiin, vaikka sitä ei itse aina tiedostettaisikaan. (Hjelt-Putlin 2005, 96-97.)

Ennakkoluulot ja niihin liittyvä syrjintä voivat näkyä myös sosiaalisen etäisyyden ottamisena tai sijoittamalla syrjitty tietyn matkan päähän itsestä tai osoittamalla sekä verbaalisin että nonverbaalisin viestein syrjintää. Hästbackan ja Sirénin tutkimuksessa kävi ilmi, että monet ennakkoluulot liittyivät stereotyyppiseen käsitykseen sateenkaariasiakkaiden oletetusta ulkonäöstä ja olemuksesta. Tähän liittyi usein käsitys siitä, että seksuaalinen suuntautuminen olisi jollain tavoin mahdollista nähdä ulkoapäin ihmisestä. Osa Hästbackan ja Sirénin haastattelemissa ammattilaisista tunnisti tekevänsä itse herkästi erilaisia oletuksia ja yleistyksiä asiakkaista. (Hästbacka & Sirén 2017, 72.)

Erilaiset asenteet ja ennakkoluulot ovat usein tiedostamattomia, eikä ihmisiä voida jakaa tästä syystä "suvaitseviin" tai "ennakkoluuloisiin" henkilöihin. Tämä tuli esiin myös Hästbackan ja Sirénin tutkimuksen aineistossa, jossa kuvattiin ammattilaisten puheissa tapahtuneita lausahduksia, joissa omat ennakkoluulot tai oletukset olivat paljastuneet. Hästbackan ja Sirénin mukaan hämmästelystä sijaan asenteiden muuttaminen vaatii ammattilaiselta kykyä oppia tiedostamaan omat ennakkoluulonsa, sekä kykyä työskennellä pitkäjänteisesti niitä parantaakseen. (Hästbacka & Sirén 2017, 74.)

4.2 Sateenkaarevuuden puheeksiottaminen

Terveydenhoitajan tulisi kohdata asiakas aina persoonana. Ensitapaamisesta alkaen lähdetään yhdessä tarkastelemaan asiakkaan elämän tarinaa. Lomakkeissa ja esihaastatteluissa ei yleensä oteta huomioon moninaista kokemusta sukupuolesta, koska odotusarvona on usein biologinen sukupuoli. Ongelmana ei kuitenkaan yleensä ole lomakkeet tai esihaastattelu, vaan suhtautuminen asiakkaan tarinaan ja kokemuksiin. Asiakkaan voi olla vaikea päättää, mitä tietoa hän haluaa itsestään antaa. Asiakkaan oma sisäinen kokemus sukupuolestaan ja terveydenhoitajan objektiiviset havainnot eivät välttämättä kohtaa vastaanotolla. Terveydenhoitajan ei tule omien havaintojen pohjalta mitätöidä asiakkaan kokemuksia tai tunteita itsestään. (Vilka 2010, 86.)

Sateenkaarevuuden puheeksiottamista voi rajoittaa ammattilaisen tietämättömyys aiheesta. Tässä tapauksessa sateenkaarevuus jää täysin näkymättömäksi. Etenkin nuorilla kokemukset sateenkaarevuuden sivuuttamisesta ovat yleisiä. Toinen ääripää puheeksiottamisessa on liiallinen takertuminen asiakkaan sateenkaarevuuteen. Ammattilaisen liiallinen huomion kiinnittäminen asiakkaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen, johtaa pahimmillaan siihen, että sateenkaarevuus halutaan piilottaa ja jättää kokonaan kertomatta. Luottamuksellinen kohtaaminen, yksilöllisyys ja kunnioitus ovat kohtaamisessa ammatillisuutta korostavia asioita, jotka luovat kohtaamisesta asiakkaalle mieluisan. (Hästbacka & Sirén 2017, 32-33.)

Avoimuus, rohkeus ja puheeksiottaminen ammattilaisen puolelta koetaan hyväksi, kun tilanteessa on tarpeellista kartoittaa asiakkaan elämäntilannetta, johon kuuluu vahvasti seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti. On tärkeää painottaa, että samankaltaisissa tilanteissa kysytään samat kysymykset jokaiselta asiakkaalta. Näin ollen asiakkaalla on oikeus kertoa henkilökohtaisista asioista tai oikeus olla kertomatta. Asiakas voi kokea oman sateenkaarevuutensa ilmaisun vaikeana. Asiakas voi kaivata tukea omaan identiteettiin liittyvien ristiriitojen suhteen. Osalle asiakkaista sateenkaarevuus on täysin luonnollista ja asian laajempi käsittely ei ole tarpeellista. Ammattilaisena työskennellessä on pyrittävä keskittymään asiakkaan kannalta merkittäviin asioihin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus eivät itsessään ole asioita, joita täytyisi hoitaa. (Hästbacka & Sirén 2017, 97.)

4.3 Asiakkaiden itsemäärittelyn kunnioittaminen

Asiakkaiden tapa määritellä itsensä kuuluvaksi johonkin vähemmistöön vaihtelee suuresti. Usein varsinkin nuorten kohdalla määrittely seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi koetaan vieraaksi. Nuorten kokemusten mukaan sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin määrittely halutaan jättää kokonaan pois. Nuoret pitävät tärkeänä, että he voivat itse päättää millaisia sanoja heistä puhuttaessa käytetään. (Taavetti, Alanko & Heikkinen 2014, 9.)

Avoimuus seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen määrittelystä voidaan nähdä eri tavoin. Sosiaalinen ympäristö ja yhteys, jossa asia tuodaan esille tai jätetään kertomatta voi vaihdella suuresti. Tavallisesti nuoret kokevat voivansa olla avoimempia ystäviensä seurassa. Avoimuus seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä on hankalampaa esimerkiksi uskonnollisissa yhteisöissä. Avoimuus ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että henkilö kertoisi seksuaalisesta suuntautumisestaan tai seksuaali-identiteetistään avoimesti. Asia voidaan jättää kertomatta, mutta kysyttäessä henkilön identiteetistä avoimuus voi tulla esille henkilön haluna olla oma itsensä tai hänen halutessaan muuttaa mahdollisesti syntyneet väärinkäsitykset totuuden mukaisiksi. (Taavetti ym. 2014, 26.)

4.4 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäisy

Yhdenvertaisuuslain 8§ mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2004). Syrjinnän vastainen lainsäädäntö sisältää paljon kohtia, joiden mukaan yhdenvertaisuutta tulee edistää aktiivisin toimin (Aaltonen, Joronen & Villa 2008, 12).

Yhdenvertaisuuslain 9§ käsittää positiivisen erityiskohtelun. Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan erityistoimenpiteitä, joilla pyritään parantamaan syrjintää herkemmin kokevien vähemmistöjen asemaa. Käytännössä positiivista erityiskohtelua voidaan käyttää esimerkiksi työpaikalla uutta työntekijää valittaessa. Työnantajalla ollessa mahdollisuus palkata kahdesta yhtä pätevistä henkilöstä toinen, voi työnantaja valita vähemmistöryhmään kuuluvan henkilön lisätäkseen aliedustettujen ryhmien osuutta työpaikalla. (Yhdenvertaisuus 2017.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas terveydenhoitajaopiskelijoille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta hoitotyössä. Oppaan tavoitteena oli olla selkeä, käytännöllinen ja helposti ymmärrettävä, sekä lisätä terveydenhoitajaopiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tulevassa ammatissaan. Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli myös kehittää tekijöiden omaa ammatillista kasvua ja valmiuksia kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.

6 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessissa on kuvattu toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamista sekä hyvän oppaan tunnuspiirteitä yleisellä tasolla. Opinnäytetyöprosessissa on avattu myös tämän opinnäytetyön suunnittelua, toteutusvaiheita ja oppaan arviointia.

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Ammattikorkeakouluissa opinnäytetyöt voidaan jaotella toiminnallisiin ja tutkimuksellisiin opinnäytetöihin. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjestäminen ja järjeistäminen. Toiminnallisen opinnäytetyön lopullisena produktiona eli tuotoksena on aina jokin konkreettinen tuote, esimerkiksi kirja, ohjeistus, tietopaketti, portfolio tai tapahtuma. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tulee yhdistyä käytännön toteutus sekä toteutuksen raportointi. Ammattikorkeakoulusta saadun koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija pystyy valmistuttuaan toimimaan alansa asiantuntijatehtävissä ja opinnäytetyön avulla tarkastellaan näitä valmiuksia. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9-10, 51.)

Ammattikorkeakouluopintojen lähtökohtaisena ideana on, että opiskelija osoittaa kykenevänsä yhdistämään ammatillisen teoreettisen tietonsa ammatilliseen käytäntöön. Tästä syystä ammattikorkeakoulun toiminnalliseksi opinnäytetyöksi ei vielä riitä tapahtuman toteuttaminen, tuote, opas tai ohjeistus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä opiskelijan tulee käyttää alan teoreettista tarkastelutapaa pohjana valinnoilleen, ja osata myös perustella valintansa teoria-tietoon pohjaten. Tämän avulla opiskelija osoittaa kykenevänsä pohtimaan kriittisesti käytännön ratkaisuja pohjaten tietonsa alan teoriaan ja siitä nouseviin käsitteisiin, ja näin ollen myös kehittämään oman alansa ammattikulttuuria. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 41-42.)

Opinnäytetyön aiheen tulisi muodostua koulutusohjelman opinnoista ja sen kautta tulisi pystyä luomaan tulevan työelämän kannalta hyödyllisiä yhteyksiä, sillä ammattikorkeakouluopintojen tarkoituksena on luoda valmistuville opiskelijoille parhaat mahdolliset valmiudet työelämään. Opinnäytetyön aihe, joka on linkittynyt työelämään, tukee opiskelijan ammatillista kasvua ja auttaa tätä mahdollisesti myös työllistymään opintojen jälkeen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä olisi hyvin suositeltavaa löytää opinnäytetyölle toimeksiantaja, sillä toimeksiantajan kautta opiskelija pystyy luomaan näitä tärkeitä yhteyksiä työelämän edustajien kanssa ja myös näyttämään osaamistaan laajemmin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16-17.)

Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) on kuvattu toiminnallisen opinnäytetyöprosessin aikataulu ja kulku. Opinnäytetyöprosessi käynnistyi tammikuussa 2017. Kiinnostus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan nousi lähinnä mediassa käydystä keskustelusta. Kiinnostuttuamme

seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä aiheena, otimme yhteyttä valtakunnalliseen ihmisoikeusjärjestö Setaan. Seta kiinnostui toimimaan yhteistyökumppaninamme ja yhteyshenkilönä Setan puolelta toimi heidän koulutussuunnittelija. Setalta saimme alustavan idean tehdä opinnäytetyö, jonka aiheena olisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen.

Helmikuussa esittelimme opinnäytetyöaiheen ohjaavalle opettajalle. Aihe rajautui lopulta koskemaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamista terveydenhoitajan työssä. Opinnäytetyö tuotettaisiin oppaan muodossa. Helmikuun aikana teimme lisäksi alustavan aikataulusuunnitelman, sekä mietimme opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteet.

Maalis- ja huhtikuun aikana keräsimme tutkimustietoa aiheesta, ja aloimme muodostaa opinnäytetyömme teoreettista viitekehystä. Keräsimme ja prosessoimme teoriatietoa itsenäisesti, sekä myös ryhmässä järjestämällä tapaamisia. Lisäksi olimme yhteydessä yhteistyökumppaniimme Setaan. Tässä vaiheessa teimme myös Setan kanssa työelämän edustajaa koskevan sopimuksen. Maaliskuussa olimme myös yhteydessä 'Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa'- tutkimusartikkelin tutkijaan. Kyseinen tutkimusartikkeli osoittautui opinnäytetyömme kannalta erittäin hyödylliseksi, ja tästä syystä päätimme käyttää sitä opinnäytetyömme lähteenä.

Touko- elokuun aikana rakensimme opinnäytetyön teoreettista viitekehystä ja aloitimme production eli oppaan suunnittelun. Syyskuussa teimme yhteistyösopimuksen Laurea ammattikorkeakoulun kanssa. Seksuaaliterveyden opintokokonaisuudesta vastaava lehtori oli halukas otamaan tulevan oppaan käyttöön seksuaaliterveyden kurssille. Olimme myös yhteydessä yhteistyökumppaniimme Setaan ja saimme kehitysehdotuksia koskien opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä ja niiden ajantasaisuutta.

Marraskuussa haimme tutkimuslupaa Laurealta, sillä halusimme esitellä oppaan ryhmälle terveydenhoitajaopiskelijoita ja pyytää heiltä palautetta oppaasta palautelomakkeen avulla. Joulukuussa osallistuimme opinnäytetyön suunniteluvaiheen seminaariin, sillä viivästyimme alkuperäisestä aikataulusuunnitelmasta. Tammikuussa 2018 esittelimme valmiin oppaan Laurea ammattikorkeakoulun terveydenhoitajaopiskelijaryhmälle. Helmikuussa 2018 ilmoittauduimme opinnäytetyön hankekokoukseen ja esittelimme valmiin opinnäytetyön. Maaliskuussa julkaisimme valmiin opinnäytetyön Theseuksessa.

Taulukko 1: Opinnäytetyön aikataulu

AJANKOHTA	TOIMENPIDE
Tammikuu 2017	Aiheen valinnan suunnittelua.
Helmikuu 2017	Yhteys yhteistyökumppani Setaan. Opinnäytetyöaiheen alustavan aiheen esittely.
Maaliskuu 2017	Yhteys yhteistyökumppani Setaan. Alustavan opinnäytetyöaiheen esittely.
Huhti- toukokuu 2017	Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen rakentaminen. Opinnäytetyösuunnitelman hyväksyttäminen ohjaavalla opettajalla.
Elokuu 2017	Oppaan ulkoasun ja sisällön työstäminen.
Syys- lokakuu 2017	Yhteys Setaan, tilanteen kartoitus opinnäytetyön edistymisestä. Oppaan arvioinnissa käytettävän palautelomakkeen suunnittelu.
Marraskuu 2017	Yhteydenotto ja tapaaminen ohjaavan opettajan kanssa. Palautelomakkeen, oppaan sekä opinnäytetyösuunnitelman muokkaaminen. Tutkimuslupa Laureasta.
Joulukuu 2017	Osallistuminen opinnäytetyön suunnitteluvaiheen seminaariin.
Tammikuu 2018	Valmiin oppaan esittely terveydenhoitajaopiskelijoille ja palautteen kerääminen. Valmiin oppaan ja opinnäytetyöraportin esittely Setalle ja palautteen saaminen. Palautelomakkeista saatujen tulosten analysointi. Palautelomakkeista saadun palautteen avulla oppaan työstäminen lopulliseen muotoonsa.
Helmikuu 2018	Yhteys ohjaavaan opettajaan ja valmiin opinnäytetyöraportin lähettäminen. Osallistuminen opinnäytetyön hankekokoukseen ja valmiin opinnäytetyön esittely.
Maaliskuu 2018	Kypsyysnäytteen tekeminen. Valmiin opinnäytetyön julkaiseminen.

6.2 Hyvän oppaan tunnuspiirteitä

Hyvä opas auttaa lukijaansa tietämään, tekemään ja oppimaan uutta (Rentola 2006, 92). Opalle tyypillisiä ominaisuuksia ovat ajantasaisuus, yleistajuisuus, luotettavuus, käytännöllisyys, päivitettävyys ja käyttäjäkeskeisyys. Oppaan kohderyhmänä toimivat useimmiten ammattilaiset tai harrastajat. (Jussila 2006, 25.) Oppaan sisältöä mietittäessä tulisi lähteä liikelle kohderyhmän tarpeista ja miettiä, millaista tietoa kohderyhmällä on entuudestaan. Liian yksinkertaisia perusasioita käsittelevä teksti saattaa antaa lapsellisen vaikutelman, kun taas liian suurta tietämystä vaativa teksti saattaa tuntua lukijasta työläältä. (Rentola 2006, 92-93.)

Terveyden edistämisen keskus ry (Tekry) on määritellyt hyvän terveystieteiden laatukriteerit, joita ovat konkreettinen terveystavoite, sisällön selkeä esitystapa, helppolukuisuus, helppo hahmoteltavuus, oikea ja virheetön tieto, sopiva tietomäärä, selkeä kohderyhmä, kohderyhmän kulttuurin huomiointi, tekstiä tukeva kuvitus, huomion herättävyys ja hyvä tunnelma. Selkeän terveystavoitteen määrittely ohjaa sisällön muodostumista sekä tarkentaa sitä. Hyvän aineiston avulla lukijan on helpompi hahmottaa mihin aineistolla pyritään ja mihin terveystietoon aineisto liittyy. Aineistosta tulee käydä ilmi sen tuottajien perehtyneisyys käsiteltävään asiaan, ja sen sisältämän tiedon tulee olla virheetöntä, objektiivista sekä ajan tasalla olevaa. (Parkkunen, Vertio & Koskinen-Ollonqvist 2001, 9, 11-12.)

Oppaan sanoman perillemenoon vaikuttaa oleellisesti sen kieliasu. Monimutkaisten lauserakenteiden sekä vaikeiden käsitteiden käyttöä tulisi välttää, sillä ne heikentävät luettavuutta. Tuttujen käsitteiden käyttö tekstissä taas helpottaa asioiden ymmärtämistä, asiayhteyksien muodostumista ja asioiden muistamista. Ymmärrettävyyttä lisäävät myös asioiden havainnollistaminen ja se, että lukija voi itse samaistua käsiteltävään asiaan. (Parkkunen ym. 2001, 13-14.)

Opas tulisi aloittaa esipuheella, jossa kerrotaan lyhyesti, miksi opas on kirjoitettu. Esipuheesta käy myös esille se, miksi kirjoittaja on kokenut aiheen tärkeäksi, ja mitä lukija saa itselleen tekstin luettuaan. (Rentola 2006, 98.) Terveystieteiden esitystavan tulee olla selkeä ja sisällön selkeyteen voidaan vaikuttaa ulkoasulla. Tekstin luettavuutta voidaan parantaa tekstin sijoittelulla, kuten otsikoinnin ja kappalejaon avulla. (Parkkunen ym. 2001, 15.)

Oppaan ulkoasuun liittyvillä seikoilla voidaan vaikuttaa myös sisällön hahmoteltavuuteen. Eri-laiset tehostukset, kuten tekstin lihavointi ja kirjasinkoon suurentaminen, voivat parantaa sanoman ymmärrettävyyttä. Olennaisten asioiden korostaminen tekstistä auttaa keskeisiä asioita erottumaan muusta tekstistä, ja näin ollen jo tekstiä silmäilemällä, lukija saa käsityksen sisällöstä. (Parkkunen ym. 2001, 17.) Lukijaan voidaan vaikuttaa myös lainauksia käyttämällä. Oman väitteen tueksi käytettävät arvovaltaiset lainaukset tuovat ulkopuolista uskottavuutta tekstiin. (Rentola 2006, 106.)

6.3 Oppaan suunnittelu ja toteutus

Tuotimme oppaan koulutusmateriaaliksi terveydenhoitajaopiskelijoille, sillä koimme, että terveydenhoitajakoulutuksen aikana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamista käsiteltiin vähän. Rajasimme kohderyhmän terveydenhoitajaopiskelijoihin, jotta tulevien terveydenhoitajien valmiudet kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä paranisivat.

Oppaan sisältö pohjautui opinnäytetyön kirjallisen raportin sisältöön. Oppaassa käsitellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terminologiaa, kohtaamista, kohtaamisen erityispiirteitä ja saatenkaarevuuden puheeksiottamista. Oppaan sisältöä ohjaavat lisäksi Suomen perustuslaki (1999/731), yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) ja tasa-arvolaki (1986/609). Toimme nämä lait esille oppaassa, sillä lait ohjaavat terveydenhoitajan ammatissa työskenteleviä henkilöitä.

Teoriatiedon hankinnassa yhteistyökumppanimme Seta toimi vahvasti mukana ja suositteli meille ajankohtaisia kotimaisia lähteitä. Oppaan lähteinä toimivat opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen lähteet, joista keskeisimpänä tutkimuksena Hästbackan ja Sirénin tutkimus ”Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa”. Valitsimme kyseisen tutkimuksen, sillä tutkimus oli sillä hetkellä tuorein kotimainen tutkimus, joka käsitteli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Oppaan lähteinä käytettiin kotimaisia tutkimuksia sekä kirjallisuutta, koska oppaan kohdeyrymänä toimi suomalaiset terveydenhoitajaopiskelijat.

Opinnäytetyön tekijät suunnittelivat ja toteuttivat oppaan itsenäisesti omia tietokoneita hyödyntäen. Selkeys ja ytimekkyys määrittivät hyvin pitkälle oppaan visuaalista ilmettä. Oppaan teoriaosuus pidettiin tiiviinä ja selkeänä, jolloin oppaan lukemiskokemus on mielekkäämpi, eikä vaadi lukijalta suurta vaivannäköä. Terveysaineistoissa tärkeintä onkin tarjota lukijalle se tieto, joka on sillä hetkellä olennaisinta ja pyrkiä rajaamaan pois kaikki asiaan kuulumaan. Terveysaineistossa asiat kannattaa esittää mahdollisimman lyhyesti ja ytimekkäästi. (Parkkunen ym. 2001, 12.) Halusimme pitää oppaan sivun A4 kokoisena, jotta tekstin fonttikoko voidaan pitää selkeänä, eikä yhdelle sivulle tulisi liikaa tekstiä. Oppaan visuaalinen pohja suunniteltiin Microsoft Wordin avulla. Opas päätettiin tuottaa PDF- muodossa saatavuuden helpottamiseksi.

Halusimme käyttää oppaassa yksinkertaisia ja tekstiä elävöittäviä kuvia, visuaalisen ilmeen tukemiseksi. Kuvien käyttö yhdessä tekstin kanssa lisää asioiden muistissa säilymistä. Kuvat voivat myös toimia aineistossa huomion herättäjinä, ja niillä voidaan vaikuttaa jopa asenteisiin sekä tunteisiin. (Parkkunen ym. 2001, 17.) Kuva ei saisi kuitenkaan olla vain tekstin koriste tai piriste, vaan sen käyttö tulisi olla hyvin perusteltua (Rentola 2006, 102). Oppaassa käytetyt kuvat suunniteltiin oppaan aihetta tukeviksi. Yksi opinnäytetyön tekijöistä suunnitteli ja piirsi oppaassa käytettävät kuvat käsin. Kuvista otettiin valokuvat, jotka muokattiin vielä tietokoneella ennen kuvien käyttämistä oppaassa.

6.4 Oppaan arviointi

Palaute on mukana kaikessa inhimillisessä toiminassa, se tukee oppimista ja onnistumista sekä toimii arvioinnin perustyökaluna. Palaute kuuluu keskeisesti myös työelämään, se kulkee punaisena lankana yhtä hyvin tavoitteiden ja strategioiden rakentamisessa, kuin kehittäessä ammattillista osaamista. (Ranne 2014, 14.) Palautteen kerääminen on tärkeässä osassa arvioitaessa opinnäytetyötä. Lisäksi palautteen kerääminen tukee opinnäytetyön tekijöiden omaa ammattilista kasvua.

Palautetta pystytään keräämään monilla tavoilla, on tärkeää miettiä millaista palautetta tarvitaan. Huomiota kannattaa kiinnittää siihen, keneltä palautetta kerätään, ja mitä sekä miten asiat kysytään. Lopuksi tulee vielä miettiä, miten saatuja tuloksia arvioidaan ja mitä tuloksilla tehdään. (Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry 2017.)

Päädyimme keräämään palautetta terveydenhoitajaopiskelijoilta strukturoidulla palautelomakkeella, joka sisälsi myös kaksi avointa kysymystä (liite 2). Palautelomaketta suunniteltaessa on tärkeää ottaa huomioon ulkoasun selkeys ja lomakkeen kohtuullinen pituus, jotta käytännöllisyys toteutuu niin vastaajan kuin tietojen käyttäjän kannalta. Lomakkeen ulkoasussa kannattaa pyrkiä tiiviiseen ja pienehköllä, mutta selkeällä kirjjasimella kirjoitettuun tekstiin. (KvantiMOTV 2010 a.) Palautelomakkeen laadinnassa pyrittiin pitämään ulkoasu mahdollisimman selkeänä ja käytännöllisenä. Pidimme tärkeänä sitä, että kaikki kysymykset saadaan sisällytettyä yhdelle A4-kokoiselle paperiarkille, jotta palautelomakkeen pituus pysyisi kohtuullisena.

Palautelomakkeen strukturoiduissa kysymyksissä on tärkeää, että vastaaja on ymmärtänyt kysymykset mahdollisimman samalla tavalla, ja osaa myös vastata niihin yhteismitallisina arviointiperusteina (KvantiMOTV 2010 a). Palautelomakkeen avulla haluttiin saada palautetta oppaan ulkoasusta, käytettävyydestä ja hyödyllisyydestä. Strukturoiduissa kysymyksissä oli neljä valmiiksi laadittua vastausvaihtoehtoa, joista vastaaja sai valita yhden vaihtoehdon, jonka koki sopivimmaksi. Strukturoiduissa monivalintakysymyksissä on käytetty Likert-asteikkoa, joka on järjestysasteikko, jolla voidaan kuvata muuttujan arvoa selkeässä järjestyksessä, jossa toiseen suuntaan samanmielisyyttä kasvaa ja toiseen suuntaan vähenee (KvantiMOTV 2010 b). Palautelomakkeessa esitetyt kysymykset pohjautuivat opinnäytetyössä esiintyviin tarkoitukseen ja tavoitteisiin.

Esittelimme oppaan (liite 1) PowerPoint-esityksen avulla, kolmannen vuoden terveydenhoitajaopiskelijoille (n=29). Esityksessä kävimme läpi oppaan sisältöä, oppaan tarkoitusta ja tavoitteita, sekä havainnoillistimme oppaassa käsiteltäviä asioita konkreettisten esimerkkien avulla.

Esityksen jälkeen jaoimme vielä tulostettuja versioita oppaasta, jotta opiskelijat pystyivät vielä paremmin tutustumaan itsenäisesti oppaaseen. Lopuksi opiskelijoilta kerättiin kirjallista palautetta palautelomakkeen avulla.

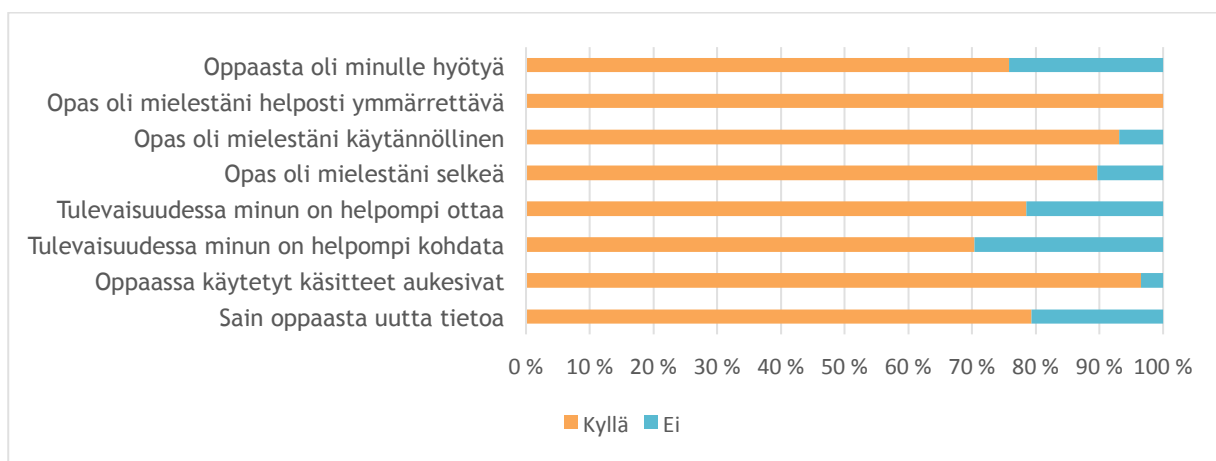
Palautelomakkeella kerättyjä tuloksia analysoitiin Microsoft Excelin avulla. Palautelomakkeen vastausmotivaatio oli kaiken kaikkiaan hyvä, lähes jokainen lomake täytettiin kokonaan. Monivalintakysymyksistä ainoastaan kahdessa lomakkeessa ei ollut vastausta jokaiseen kysymykseen. Avoimien kysymyksien vastausprosentti oli myös hyvä. Vain kolmessa lomakkeessa avoimiin kysymyksiin ei oltu vastattu lainkaan.

Taulukossa 2 on esitetty yhteenveto palautelomakkeella saaduista tuloksista. Taulukkoon on kerätty monivalintakysymysten vastaukset. Taulukosta käy ilmi jokainen vastausvaihtoehto ja kyseisen vastausvaihtoehdon saama vastausten lukumäärä (n) sekä prosenttiosuus (%). Eniten (66 %) täysin samaa mieltä- vastauksia sai väite siitä, että opas oli selkeä. Vähiten täysin samaa mieltä- vastauksia (21 %) saivat väittämät ”Sain oppaasta uutta tietoa” sekä ”Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.” 7% vastaajista oli täysin eri mieltä siitä, että heidän on tulevaisuudessa helpompi kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja 22 % jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa.

Taulukko 2: Oppaan palaute

	Täysin eri mieltä n (%)	Jokseenkin eri mieltä n (%)	Jokseenkin samaa mieltä n (%)	Täysin samaa mieltä n (%)
1.Sain oppaasta uutta tietoa	1 (3)	5 (17)	17 (59)	6 (21)
2.Oppaassa käytetyt käsitteet aukesivat	1 (3)	0 (0)	14 (48)	14 (48)
3.Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä	2 (7)	6 (22)	10 (37)	9 (33)
4.Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi ottaa sateenkaarevuus puheeksi	1 (4)	5 (18)	16 (57)	6 (21)
5.Opas oli mielestäni selkeä	0 (0)	3 (10)	7 (24)	19 (66)
6.Opas oli mielestäni käytännöllinen	0 (0)	2 (7)	13 (45)	14 (48)
7.Opas oli mielestäni helposti ymmärrettävä	0 (0)	0 (0)	11 (38)	18 (62)
8.Oppaasta oli minulle hyötyä	2 (7)	5 (17)	8 (28)	14 (48)

Kaaviossa 1 kysymykseen täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä annetut vastaukset kuvataan positiivisiksi kyllä-vastauksiksi. Kysymykseen täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä annetut vastaukset kuvataan negatiivisiksi ei-vastauksiksi. Kaavion 2 mukaan palaute-lomake oli jokaisen vastaajan mielestä helposti ymmärrettävä. Eniten ei-vastauksia sai kysymys; tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. 30% vastaajista oli sitä mieltä, että opas ei auttanut heitä kohtaamaan tulevaisuudessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Kaavio 2 osoittaa, että opas on saanut enemmän positiivista kuin negatiivista palautetta.

Kaavio 1: Positiiviset ja negatiiviset vastaukset

Avointen kysymysten avulla vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa omin sanoin, millaista uutta tietoa he saivat oppaasta ja millaisia kehitysehdotuksia heillä olisi. Kysymysten tarkoituksena oli kerätä vastaajilta palautetta siitä, millaista uutta tietoa he saivat oppaasta ja millaisia kehitysehdotuksia antaisivat oppaaseen. Ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä tiedusteltiin mitä uutta tietoa opiskelijat olivat saaneet oppaasta. Vastauksissa esiintyi toistuvasti muutamia pääteemoja, vahvimpana esiin nousi käsitteistä saatu uusi tieto ja sen hyödyllisyys. Osa koki käsitteiden myös avautuneen aikaisempaa paremmin oppaan avulla. Toinen palaute-lomakkeessa esille noussut teema koski kohtaamista. Osa vastaajista koki saaneensa hyviä käytännön vinkkejä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen.

Toisessa avoimessa kysymyksessä pyydettiin opiskelijoilta kehitysehdotuksia oppaaseen. Kehitysehdotukset koskivat suurelta osin oppaan kohderyhmää, visuaalista ilmettä, käytännön esimerkkien lisäämistä ja käsitteiden tarkennusta. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että oppaan kohderyhmänä voisi toimia myös laajemmin hoitoalan ammattilaiset, eikä ainoastaan terveydenhoitajaopiskelijat. Visuaalista ilmettä koskevassa palautteessa toivottiin kuvien ja tekstin parempaa sijoittelua sekä fonttien yhtenäistämistä. Vastauksissa oli huomattavissa eriäviä mielipiteitä käsitteiden avautumisesta, sillä osa vastaajista koki käsitteiden selkiytyneen riittävästi ja osa vastaajista piti käsitteiden esitystapaa oppaassa liian suppeana.

Opasta arvioi lisäksi yhteistyökumppanina toiminut Seta. Setan koulutussuunnittelija ja tiedoittaja lukivat tuotoksemme läpi kriittisesti ja antoivat palautetta sähköpostitse. Saamamme palautteessa oli paljon positiivista palautetta, sekä korjausehdotuksia. Positiivinen palaute koski työtämme kokonaisuudessaan ja oppaan sisällön kehitystä koko opinnäytetyöprosessin aikana. Seta olisi toivonut, että kaikki sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevat käsitteet oltaisiin selitetty heidän verkkosivuillaan olevan materiaalin pohjalta.

7 Pohdinta

Tässä luvussa pohditaan kriittisesti opinnäytetyön tuotosta, omaa ammattillista kasvua ja sitä miten eettisyys ja luotettavuus toteutuivat. Luvussa käsitellään myös miten tavoitteet saavutettiin, ja tuodaan esille opinnäytetyöstä syntyneitä kehittämisideoita.

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyötä tehdessä toimitaan eettisesti oikein noudattamalla hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön eettisten toimintatapojen mukaan huolellisuus ja tarkkuus ovat tutkimustyössä tärkeitä. Eettisten ohjeiden mukaan tutkimuksessa tulee kunnioittaa muiden tutkijoiden työtä asianmukaisesti, ja antaa heille arvoa myös omaa tuotosta julkaishtaessa. Tieteellistä tietoa tulkitaan asetettujen vaatimusten mukaan, ja huolehditaan suunnittelun, raportoinnin ja toteutuksen oikeaoppisuudesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Opinnäytetyötä tehdessä hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tekstin kirjoittaminen arvioivalla ja kriittisellä työotteella. Eettisten pelisääntöjen on koskettava jokaista opinnäytetyötä kirjoittavaa henkilöä. Tiedonhankintamenetelmät ja tietojen käyttö on oltava periaatteineen selkeitä koko työryhmälle. (Vilkkä 2015, 41-42.)

Kun tutkimus kohdistuu koulun opiskelijoihin, tulee lupa hakea virallisesti. Luvan saaminen edellyttää ymmärrystä kyselyssä saatujen tietojen asianmukaisesta käytöstä. Kerättyä aineistoa tulee käyttää ainoastaan kyseessä olevan tutkimuksen materiaalina, ja jokaisen vastaajan yksityisyydensuoja tulee huomioida. Tutkimuksessa kerätty aineisto tulee myös hävittää asianmukaisesti. (Laurea ammattikorkeakoulu 2017.) Laurea ammattikorkeakoulun opiskelijoilta kerättiin palautetta oppaasta. Palautteen keräämistä varten haettiin asianmukainen tutkimuslupa Laurea ammattikorkeakoululta, josta saatiin myönteinen päätös.

Terveystieteiden eettisten suositusten mukaan, terveydenhoitajan työ perustuu itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja ihmisarvon kunnioittamiseen (STHL, 2016). Erityisesti tähän eettiseen tavoitteeseen pyrittiin vaikuttamaan luotaessa opasta seksuaali- ja sukupuolivä-

hemmistöjen kohtaamiseen. Terveystenhoitajien eettisissä suosituksissa puhutaan myös terveydenhoitajan ja asiakkaan välisestä vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksen on perustuttava voimavara- ja luottamukselliseen kohtaamiseen (STHL, 2016). Eettisten asioiden esilletuomisen merkitys korostuu opinnäytetyön koskiessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamista.

Opinnäytetyössä on arvioitava kirjoitetun tuotoksen luotettavuutta. Lähteiden luotettavuutta kuvaa kirjoittajan tunnettavuus ja arvovalta. Lähteinä tulisi käyttää uusinta tutkittua tietoa sekä lähteitä, jotka pohjautuvat alkuperäiseen tietoon. Kriittinen tutustuminen lähteisiin auttaa huomaamaan mahdollisen tulkintaketjun, ja sen myötä muuttuneen tiedon. Lähdetiedot on aina syytä kirjoittaa ylös huolellisesti, jotta luotettavuus ei kärsi. Lähdetiedoista on aina löydettävä kirjoittaja, julkaisun nimi, mahdollisen sarjan nimi ja numero sekä kustantajan kotipaikka ja kustantaja. Kirjalähteissä sivunumerot on merkittävä ylös. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2013, 113-115.)

Ajankohtaisuutta on pidetty yhtenä tärkeimmistä tekijöistä opinnäytetyön luotettavuuden kannalta. Tästä syystä opinnäytetyössä on hyödynnetty kotimaisia lähteitä kansainvälisten tutkimusten sijaan, sillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asema kansainvälisellä tasolla vaihtelee suuresti. Aiheeseen perehtymisen yhteydessä huomattiin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asema Suomessa on lähtökohtaisesti parempi, kuin monessa muussa maassa.

Opinnäytetyön luotettavuuteen vaikuttaa palautelomakkeiden avulla kerätyt tulokset. Palautelomakkeita käytettiin huomioiden eettisyys. Vilkkä viittaa tekstissään Kuulaan (2006), jonka mukaan tutkija on veloitettu huolehtimaan vastaajien yksityisyydensuojasta suojaamalla vastaajien henkilötiedot sekä varmistamalla, että asiattomat henkilöt eivät pääse käsiksi tietoihin (Vilkkä 2018). Palautelomakkeeseen vastaaminen perustui vapaaehtoisuuteen. Vastaajat pysyivät nimettöminä. Palautelomakkeet olivat vain opinnäytetyön tekijöiden käytettävissä ja nähtävissä, eikä vastauksia jaettu ulkopuolisille tahoille. Palautelomakkeita säilytettiin vain tarvittavan ajan, jonka jälkeen täytetyt palautelomakkeet hävitettiin asianmukaisesti, kun tulokset oli analysoitu.

7.2 Johtopäätökset ja kehittämisideat

Palautelomakkeista saadut vastaukset osittavat, että valtaosa opiskelijoiden palautteesta oli positiivista. Oppaan tavoitteena oli olla selkeä ja helposti ymmärrettävä. Tuloksia tarkasteltaessa suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että oppaassa esitetyt käsitteet aukesivat ja opas oli selkeä sekä helposti ymmärrettävä. Yksi oppaan tavoitteista oli myös helpottaa tulevaisuudessa kohtaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Palautelomakkeen tuloksista käy

kuitenkin ilmi, että 30 % vastaajista ei kokenut oppaan auttavan heitä tulevaisuudessa kohtaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Monivalintakysymysten pohjalta oppaalle asetetut tavoitteet täyttyivät melko hyvin, sillä suurin osa vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä oppaan selkeydestä, käytännöllisyydestä ja valmiuksista kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tulevaisuudessa.

Kehitysehdotusten ja pohdinnan perusteella oppaan kohderyhmänä olisi voinut toimia laajemmin suomalaiset sosiaali- ja terveystieteen opiskelijat. Tiukan aikataulun takia Setan korjaus ehdotuksia ei toteutettu tähän opinäytetyöhön, mutta tulevaisuudessa Setan palautteen perusteella tehtyjen korjausten, ja oppaan kehittämisen jälkeen, seuraava vaihe voisi olla oppaan laajempi valtakunnallinen levittäminen ja mainostaminen.

7.3 Ammatillinen kasvu

Opinäytetyöprosessin aikana olemme kehittyneet terveyden edistämässä, ryhmätyöskentelyssä sekä vahvistaneet päätöksentekosaamistamme. Tulevina terveydenhoitajina meidän on pyrittävä tasavertaiseen ja asiakaslähtöiseen hoitotyöhön. Meidän tulee myös osata ennakoita ja tunnistaa yksilön sekä yhteisön terveysongelmia ja uhkia. Opinäytetyöprosessin aikana olemme perehtyneet ja lukuineet paljon tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja asiakkaiden kohtaamisesta hoitotyössä. Näitä oppittuja tietoja voimme hyödyntää tulevaisuudessa tarvehoitajan ammatissa.

Opinäytetyömme vahvuus on ollut idearikas ryhmätyöskentely. Ryhmässä työskentelyn suurimpana etuna koimme, että kerättyä tietoa pystyi jäsentämään muiden ryhmän jäsenten kesken. Ryhmätyöskentely opetti joustavuutta ja erilaisia ryhmätyöskentelytapoja. Opinäytetyöprosessin toteutus ryhmässä tuottaa myös hyvin paljon keskustelua sekä eriäviä mielipiteitä, jotka voivat osaltaan rikastuttaa opinäytetyötä, mutta samalla tuoda myös haasteita sen toteutukseen. Terveystieteen ammatissa moniammatillinen yhteistyö on suuressa roolissa eri kentillä työskennellessä. Huomasimme myös opinäytetyöprosessin aikana, että aikataulujen yhteensovitus ryhmässä työskennellessä saattaa olla haasteellista. Tästä syystä oli erityisen tärkeää, että jokainen ryhmän jäsen antoi tasavertaisesti oman panoksensa työhön ja kaikilta tekijöiltä löytyi myös kykyä toimia itsenäisesti.

Yhteistyötaitomme ovat kehittyneet opinäytetyöprosessin edetessä. Yhteistyötaitoja olemme päässeet kehittämään opinäytetyöprosessin aikana monipuolisesti. Olemme tehneet yhteistyötä koulumme opettajien ja opiskelijoiden kanssa. Työelämäkumppanimme Seta ry on tarjonnut meille mahdollisuuden harjoitella yhteistyötaitoja myös työelämän edustajan kanssa. Opinäytetyöprosessin alussa pyrimme itsenäiseen työskentelyyn, mutta prosessin edetessä yhteistyöt muuttuivat vuorovaikutuksellisemmiksi ja opimme pyytämään sekä antamaan pa-

lauttetta enemmän. Ongelmanratkaisutaitomme ovat myös kehittyneet opinnäytetyöprosessin edetessä. Opinnäytetyöprosessin aikana ilmeneviin ongelmiin olemme yhdessä pohtineet ratkaisuja. Koemme, että opinnäytetyöprosessin jälkeen pystymme terveydenhoitajan työssä paremmin huomioimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat asiakkaat ja pystymme kohtaamaan asiakkaamme vieläkin tasa-arvoisemmin.

Lähteet

Aaltonen, M., Joronen, M. & Villa, S. 2008. Syrjintä Suomessa 2008. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.

Aarnipuu, T. 2008. Trans - sukupuolen muunnelma. Helsinki: Like.

Hahko, A. Asiakkaan eettinen kohtaaminen. Viesti 3/13. Viitattu 20.3.2017.
<https://asiakas.kotisivukone.com/files/ssks.kotisivukone.com/tiedostot/Viestilehti/viesti32013.pdf>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. painos. Porvoo: Bookwell.

Hjelt-Putilin, P. 2005. Turvallisuutta viestinnällä. Kommunikaatio haastavissa asiakas- ja palvelutilanteissa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hästbacka, N. & Siren, I. 2017. Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa. Nuorisotutkimusseura RY. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 114. Viitattu 2.6.2017.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf

Ilmonen, K. & Korhonen, E. 2015. Seksuaalioikeudet. Väestöliitto. Väestötietosarja 28. Helsinki: Nord Point Oy.

IPPF (International Planned Parenthood Federation). 2011. Sexual Rights: An IPPF declaration. Viitattu 18.5.2017.
http://www.ippf.org/sites/default/files/sexualrightsippfdeclaration_1.pdf

Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. 2006. Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Kannanotto intersukupuolisten lasten hoidosta. 2016. ETENE. Viitattu 15.3.2017.
http://etene.fi/documents/1429646/2056382/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf/c5d42cbd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a

Korhonen, E., Lipsanen, L. & Yli-Räisänen, H. 2009. Seksuaalioikeudet kuuluvat kaikille. Väestöliitto. Väestötietosarja 18. Helsinki: Priimus Paino Oy.

KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. 2010 a. Kyselylomakkeen laatiminen. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Viitattu 3.10.2017.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. 2010 b. Mittaaminen: Muuttujien ominaisuudet. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Viitattu 1.3.2018.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/ominaisuudet.html>

- Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry. 2017. Viitattu. 16.3.2018
<https://www.toimeksi.fi/kansalais-ja-yhdistystoimijoille/arvioinnin-tyokaluja-ja-menetelmia/vapaaehtoistoiminnan-arviointi-ja-kehittaminen/palautteen-keruu-vapaaehtoistoiminnasta/>
- Laurea ammattikorkeakoulu. 2017. Laurea. Laurea organisaationa. Strategia. Viitattu 05.12.2017.
<https://www.laurea.fi/laurea/laurea-organisaationa/strategia>
- Lehtonen, J. 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. Työministeriön tutkimukset ja selvitykset 8/06. ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja. Helsinki: Työministeriö.
- Mustola, K. & Pakkanen, J. 2007. Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Helsinki: Vantaan kaupungin museo.
- Oikeusministeriö / Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö. 2017. Viitattu 10.9.2017.
<http://www.yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuus/mika-on-syrjintaa/>
- Oikeusministeriö. Finlex 156/2015. Viitattu 16.6.2017.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>
- Parkkunen, N., Vertio, H. & Koskinen-Ollonqvist, P. 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Trio-offset.
- Peavy, R. Vance 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. (Suom. Petri Auvinen.) Helsinki: Psykologien kustannus.
- Ranne, J. 2014. Anna Vaikuttaa! Tee palautteesta vaikuttavaa. Helsinki: ai-ai kustannus.
- Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. 2006. Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Ryttyläinen, K. & Valkama, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Seta. 2017. Järjestö. Viitattu 14.3.2017.
<http://seta.fi/jarjesto/>
- Seta. 2016 a. Tietoa ja tukea. Sateenkaarisanasto. Viitattu 14.3.2017.
<http://seta.fi/sateenkaarisanasto/>
- Seta. 2016 b. Tietoa ja tukea. Seksuaalinen suuntautuminen. Viitattu 14.3.2017.
<http://seta.fi/seksuaalinen-suuntautuminen/>
- Sumia, M., Savioja, H., Lindberg, N., Holttinen T. & Kaltiala-Heino R. 2015. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten mielenterveys. Suomen lääkäri-lehti. Viitattu 23.4.2017.
http://www.terveysportti.fi.nelli.laurea.fi/dtk/ltk/avaa?p_artikkeli=sll43183&p_haku=lesbo

Suomen perustuslaki 1999/731. Finlex. Viitattu 10.4.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomen Terveydenhoitajaliitto. 2016. Terveydenhoitajan eettiset suositukset. Viitattu 25.9.2017.
https://www.terveydenhoitajaliitto.fi/files/317/Terveydenhoitajan_eettiset_suosituks_21.6.2017.pdf

Taavetti, R., Alanko, K. & Heikkinen, L. 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushanke Tulosten tiivistelmä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisu- ja 82 Seta-julkaisuja 26. Viitattu 12.5.2017.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tiivistelma.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017 a. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli. Viitattu 22.3.2017.
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017 b. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 22.3.2017
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>

Transtukipiste. 2017 a. Sukupuolen moninaisuus. Hlbtqi-sanasto. Viitattu 14.3.2017.
<http://transtukipiste.fi/hlbtqi-sanasto/>

Transtukipiste. 2017 b. Sukupuolen moninaisuus. Transsukupuolisuus. Viitattu 14.3.2017.
<http://transtukipiste.fi/transsukupuolisuus>

Transtukipiste. 2017 c. Tietoa sukupuolesta. Muunsukupuolisuus. Viitattu 14.3.2017.
<http://transtukipiste.fi/muunsukupuolisuus/>

Transtukipiste. 2017 d. Sukupuolen moninaisuus. Transvestisuus. Viitattu 14.3.2017.
<http://transtukipiste.fi/transvestisuus/>

Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. 2011. Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.

Vilkka, H. 2018. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. Viitattu 3.1.2018.
<http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS Kustannus.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vuorovaikutus. Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen yksikkö. Kielijelppi. Viitattu 12.6.2017.
<http://blogs.helsinki.fi/kielijelppi/vuorovaikutus/>

Vuorovaikutus- puhumista ja kuuntelemista. 2010. Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidin-kielen viestintäopetuksen yksikkö. Kielijelppi. Viitattu 12.6.2017.
<http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemist>

WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 8.8.2017.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Finlex. Viitattu 10.4.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Taulukot

Taulukko 1: Opinnäytetyön aikataulu	20
Taulukko 2: Oppaan palaute	24

Liitteet

Liite 1: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen- Opas terveydenhoitajaopiskelijoille.....	36
Liite 2: Palautelomake.....	48

Liite 1: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen- Opas
terveydenhoitajaopiskelijoille

SEKSUAALI- JA SUKUPOULIVÄHEMMISTÖJEN KOHTAAMINEN

**Opas
terveydenhoitajaopiskelijoille**

LAUREA AMMATTIKORKEAKOULU

Anniina Karulinna, Jonna Karonen
& Juulia Morelius

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	3
Sateenkaarevuuden käsitteet	4-5
Kohtaaminen	6
Kohtaamisen erityispiirteitä	7-8
Sateenkaarevuuden puheeksiottaminen	9
Puheeksiottamisen muistisäännöt	10
Lopuksi	11
Lähteitä ja lisätietoa	12

JOHDANTO

Lukijalle

HLBTI, lesbo, intersukupuolisuus, asexuaalisuus... Tunnetko sateenkaarevuuteen liittyvät käsitteet? Sukupuolen- ja seksuaalisuuden moninaisuuteen voit törmätä missä vain.

Tämän oppaan tarkoitus on auttaa sinua kohtaamaan paremmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluva asiakas.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan runsaslukuista joukkoa keskenään erilaisia ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen poikkeaa yleisemmästä heteroseksuaalisuudesta tai joiden biologinen sukupuoli on eri kuin henkilökohtainen kokemus sukupuolestaan.

Oppaassa avataan sateenkaarevuuteen liittyviä käsitteitä sekä annetaan neuvoja sensitiiviseen kohtaamiseen. Tavoitteena olisi, että jokainen ihminen saisi arvoisensa kohtaamisen seksuaalisuudesta tai sukupuolesta riippumatta.

SATEENKAAREVUUDEN KÄSITTEET

Sateenkaarevuus

Sateenkaarevuudesta puhuttaessa, tarkoitamme sillä oppaassamme henkilöitä, jotka eivät koe olevansa täysin heteroseksuaalisia tai henkilöitä, jotka kokevat sukupuolensa moninaisempina kuin ainoastaan yksiselitteisenä luokitelmana joko mieheksi tai naiseksi.

Sukupuolinormatiivisuus

tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa on nähtävissä ainoastaan kaksi toisilleen vastakkaista sukupuolta. Mies ja nainen ovat normeja ja myös heidän oletetaan käyttäytyvän tietyillä heille ominaisilla tavoilla.

HLBTI

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa hlbt- käsitteen tunnistamisesta on hyötyä. Hlbt- käsite on lyhenne, jossa jokainen kirjain viittaa tiettyyn vähemmistöryhmään. Hlbt- käsitteellä viitataan homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transvestiitteihin, trans- ja intersukupuolisiin ja muihin henkilöihin, jotka eivät koe kuuluvansa kaksijakoiseen sukupuolijaotteluun.

Heteronormatiivisuus

tarkoittaa ajattelutapaa, jossa kieltäydytään näkemästä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta. Tämän ajattelumallin mukaan muita heteroseksuaalisuudesta poikkeavia seksuaalisuuksia tai muunlaisia sukupuolia pidetään huonompina.

SATEENKAAREVUUDEN KÄSITTEET

SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT

Transsukupuolisuus

kumpuaa ihmisen kokemasta sukupuoli-iristiriidasta, jolloin henkilön tunne omasta sukupuolestaan ei vastaa hänen kehoaan eikä toisten hänessä näkemää sukupuolta.

Transsukupuoliset naiset

eli transnaiset syntyvät biologisilta ominaisuuksiltaan pojiksi, mutta kokevat itse olevansa naisia ja voivat halutessaan korjata sukupuolensa korjausprosessissa naiseksi.

Transsukupuoliset miehet

eli transmiehet syntyvät biologisilta ominaisuuksiltaan tytöiksi, mutta kokevat itse olevansa miehiä ja saattavat myös käydä läpi sukupuolenkorjausprosessin.

Muunsukupuoliset

eivät koe tarpeelliseksi määritellä itsessään mieheyttä tai naiseutta. Osa muunsukupuolisista saattaa kokea jollakin osa-alueilla itsensä mieheksi ja toisilla alueilla naiseksi. He eivät välttämättä koe sukupuolenkorjausta tarpeelliseksi. Muunsukupuolisista käytetään myös termiä transgender.

Transvestiitit

kokevat persoonaansa kuuluvan yhtä aikaa sekä mieheyttä että naiseutta. Suomalaisessa kulttuurissa transvestiitit mielletään tavallisimmin miehiksi, jotka haluavat ajoittain tuoda esille omaa naiseuttaan esimerkiksi pukeutumalla ja ehostautumalla naiseksi. Transvestiitillä voidaan myös tarkoittaa naista, jolla on ajoittain tarve ilmaista miehisyytään.

Intersukupuoliset

ihmiset omaavat syntyessään sekä miehen että naisen ruumiillisia sukupuolisia ominaisuuksia.

Nämä ominaisuudet saattavat ilmetä vasta henkilön saavuttaessa murrosiän. Henkilön sukupuolta on usein vaikea määrittää.

SEKSUAALIVÄHEMMISTÖT

Homo tai lesbo-termiä

käytetään henkilöstä, joka rakastuu tai tuntee vetoa samaa sukupuolta edustavaan ihmiseen.

Sanaa homo käytetään yleisesti henkilön sukupuolesta riippumatta tai miespuolisesta homoseksuaalista.

Sanaa lesbo käytetään vain naispuolisesta homoseksuaalista.

Biseksuaalilla

tarkoitetaan henkilöä, joka ihastuu toiseen henkilöön hänen sukupuolestaan riippumatta.

Aseksuaalisella

henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, joka ei koe lainkaan tai kokee hyvin vähän seksuaalista vetovoimaa muita ihmisiä kohtaan. Aseksuaalisuus ei liity henkilön omaan seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin.

KOHTAAMINEN

Ammattilaisille tärkeä kohtaamisen lähtökohta on yksilöllisyys, mutta sateenkaarevuutta ei haluta liikaa korostaa määrittelevänä tekijänä. Jos liikaa korostetaan sateenkaarevien asiakkaiden kanssa samanlaista kohtelua, saatetaan ohittaa asiakkaan erilainen sosiaalinen asema yhteiskunnassa, joka kuitenkin vaikuttaa merkittävästi tämän elämään.

Jokaisella ihmisellä on halu tulla kohdatuksi kunnioitetusti ja tasavertaisesti omana itsenään, niin että myös hänen sukupuolikokemustaan, seksuaalisuuttaan ja identiteettiään kunnioitetaan.

Kohtaamisen lisäksi terveydenhoitajan tulisi olla tietoinen sateenkaarevista vähemmistöistä ja sen merkityksestä asiakkaan elämän kannalta. Ammattilaisten valmiuksissa ei ole kyse pelkästään siitä, että suhtaudutaan hyväksyvästi ja myönteisesti sateenkaarevaan asiakkaaseen. Terveydenhoitajan tulisi huomioida sateenkaarevuuteen liittyvät vaikeat ja joskus kipeätkin asiat, ja pystyä luontevasti ottamaan nämä asiat puheeksi. Vaikeiden asioiden nostaminen ei saisi olla vain asiakkaan vastuulla. Sateenkaarevuuteen ei myöskään tule "takertua", varsinkaan jos asiakas itse ei sitä toivo tai tarvitse.

KOHTAAMISEN ERITYISPIIRTEITÄ

Ensivaikutelma

Ensivaikutelman merkitys korostuu erityisesti ammatillisessa kohtaamisessa. Sanaton viestintä on tärkeä ensivaikutelman luomisessa, koska se perustuu ensisijaisesti juuri nonverbaaliin käytökseen. Sanaton eli nonverbaalinen viestintä sisältää ilmeet, eleet, liikkeet, asennot, katseen, tilankäytön ja fyysisen olemuksen. Sanaton viestintä on vaikuttavampi tunteiden ja emootioiden välittämisessä kuin sanallinen viestintä. Katseet, äänenpainot, ilmeet ja eleet voivat ilmaista surua, masennusta tai iloa huomattavasti tehokkaammin kuin sanallinen vuorovaikutus. Tiedostamattomat ennakkoluulot saattavat välittyä huomaamattomasti nonverbaalisessa vuorovaikutuksessa. Tästä syystä asiakaskohtaamisessa omaan olemukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota ja sen harjoittelu lähtee asiantuntijan omien arvojen sekä ennakkoluulojen tiedostamisesta ja niiden pitkäjänteisestä työstämisestä.

Keskinäisen luottamuksen luominen

Kohtaamisen suurimpana haasteena voidaan pitää heteronormatiivista ajattelutapaa. Ammatilainen olettaa usein asiakkaan olevan hetero. Kysymys, joka viittaa tähän voi olla esimerkiksi, "Onko sinulla poikaystävää/tyttöystävää?" Tämä ongelmallinen tilanne voidaan kumota käyttämällä kysymystä; "Onko sinulla seurustelukumppania?" Tilanteessa, jossa asiakkaan seksuaalinen suuntautuminen tai kokemus omasta sukupuolestaan ei tule ilmi tai asiakas ei ole halukas puhumaan aiheesta, on hyvä muistaa käyttää neutraaleja ilmaisuja. Kohtaamisen ilmapiiri on kohdattavalle mukavampi, kun hän ei koe joutuvansa lokeroinnin kohteeksi. Hyvässä vuorovaikutuksessa avainasemassa on kuunteleminen. Asiakkaan on helpompi keskustella itseään askarruttavista asioista, kun hän huomaa ammatilaisen olevan aidosti läsnä, kuunteleva sekä hyväksyvä seksuaali- ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviä asioita kohtaan.

KOHTAAMISEN ERITYISPIIRTEITÄ

Tiedostamattomat ennakkoluulot ja oletukset

Kaikilla ihmisillä on usein tiedostamattomia ennakkoluuloja ja oletuksia. Ennakkoluulot perustuvat pitkälti aikaisempiin kokemuksiin ja oletuksiin siitä, miten tilanteissa tulisi toimia.

Heteroseksuaalinen hegemonia eli ajatus siitä, että kaikki ovat heteroita eikä siitä tarvitse erikseen puhua, vaikuttaa ammattilaistenkin toiminnassa edelleen. Olettamuksena on, että jokainen kohtaaminen lähtee aina heteroseksuaalisesta näkökulmasta. Tästä olettamuksesta voi syntyä kiusallisia tilanteita seksuaalisesti monimuotoisessa kulttuurissamme.

Koska erilaiset asenteet ja ennakkoluulot ovat usein tiedostamattomia, ei siksi voida jakaa ihmisiä "suvaitseviin" ja "ennakkoluuloisiin". Asiakaskohtaamisissa puheesta saattaa huomaamatta paljastua työntekijän omat ennakkoluulot tai oletukset hänen käyttämissä lausahduksissa. Ammattilaisten tulisi tästä syystä tiedostaa omat ennakkoluulonsa ja kiinnittää huomiota omaan käytökseensä asiakaskohtaamisissa reflektoinnin avulla.

SATEENKAAREVUUDEN PUHEEKSIOTTAMINEN

Sateenkaarevuuden puheeksiottamista voi rajoittaa ammattilaisen tietämättömyys aiheesta. Tällöin sateenkaarevuus jää täysin näkymättömäksi. Asiakkaiden kokemukset sateenkaarevuuden sivuuttamisesta ovat yleisiä. Toinen ääripää puheeksiottamisessa on liiallinen takertuminen asiakkaan sateenkaarevuuteen. Ammattilaisen liiallinen huomion kiinnittäminen asiakkaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen johtaa pahimmillaan siihen, että sateenkaarevuus halutaan piilottaa ja jättää kokonaan kertomatta. Luottamuksellinen kohtaaminen, yksilöllisyys ja kunnioitus ovat kohtaamisessa ammatillisuutta korostavia asioita, jotka luovat kohtaamisesta asiakkaalle mieluisan.

Kuinka ottaa sateenkaarevuus puheeksi?

Ammattilaisen avoimuus, rohkeus ja asioiden suoraan kysyminen ovat tärkeitä piirteitä keskustelussa, kun tilanteessa on tarpeellista kartoittaa asiakkaan elämäntilannetta, joka sisältää myös seksuaalisen suuntautumisen ja seksuaali-identiteetin. On tärkeää painottaa, että samankaltaisissa tilanteissa kysytään samat kysymykset jokaiselta asiakkaalta. Näin ollen asiakkaalle annetaan mahdollisuus kertoa henkilökohtaisista asioista tai halutessaan hän voi olla kertomatta.

Asiakas voi kokea oman sateenkaarevuutensa ilmaisun vaikeana. Asiakas voi kaivata tukea omaan identiteettiin liittyvien ristiriitojen suhteen. Osalle asiakkaista sateenkaarevuus on täysin luonnollista ja asian laajempi käsittely ei ole tarpeellista. Ammattilaisena työskennellessä on pyrittävä keskittyä asiakkaan kannalta merkittäviin asioihin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus eivät itsessään ole asioita, joita täytyisi hoitaa.

PUHEEKSIOTTAMISEN MUISTISÄÄNNÖT

HUOMIOI MITÄ JA MITEN PUHUT

Puhetavallasi voit vaikuttaa asiakkaan kannalta turvallisen ilmapiirin luomiseen. Kiinnitä puheessasi huomiota siihen, että et tuomitse tai vähättele asiakkaan esille tuomia asioita. Vältä käyttämästä heteronormatiivisia käsitteitä. Esimerkiksi seurusteluasioista puhuttaessa ja kysyttäessä tyttö- ja poikaystäväistä, tulisi paremminkin kysyä mahdollisesta kumppanista.

HANKI TIETOA

Terveystyöntekijän työssä sinun tulisi olla tietoinen sateenkaarevuuden käsitteistä ja samalla sateenkaarevuuden merkityksestä asiakkaan elämän kannalta. Valmiiksi hankittu tieto auttaa sinua myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa.

OTA PUHEEKSI

Terveystyöntekijänä sinun tulee ottaa huomioon sateenkaarevuuteen liittyvät vaikeat ja joskus kipeätkin asiat. Nämä asiat tulisi pystyä ottamaan luontevasti puheeksi. Vaikeiden asioiden puheeksi ottamista ei tule jättää vain asiakkaan vastuulle.

ÄLÄ TAKERRU

Asiakkaan sateenkaarevuuteen ei tulisi takertua, jos asiakas ei itse halua siitä puhuttavan tai kokee, että ei sitä tarvitse.

HUOMIOI JOKAINEN YKSILÖNÄ

Muista kiinnittää huomiota yksilöllisesti jokaisen asiakkaan tarpeisiin.

LOPUKSI

Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä ja tästä syystä seksuaalioikeuksien toteutuminen on keskeisessä roolissa ihmisen hyvinvoinnin ja tasapainoisen elämän kannalta. Jos seksuaalioikeudet eivät toteudu, eivät muutkaan ihmisoikeudet voi toteutua, joten on erityisen tärkeää, että seksuaalioikeudet otetaan huomioon yhteiskunnissa ja ne tulee turvata myös laissa.

Lait, jotka ohjaavat ammattilaisten toimintaa

Suomen perustuslaki (1999/731)

Lain mukaan ketään ei saa syrjiä tai asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslaissa myös veloitetaan edistämään yhteiskunnallisessa toiminnassa sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tasa-arvolaki (1986/609)

Lain tarkoituksena on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja estää sukupuoleen perustuvaa syrjintää sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tämän lain tarkoituksena on myös estää yksilön sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun kohdistuva syrjintä.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Tämä laki pyrkii estämään yksilön syrjintää esimerkiksi iän tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

Lisätietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta:

www.seta.fi

www.transtukipiste.fi

Muita käytettyjä lähteitä:

Hästbacka, N. & Siren, I. 2017. Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa.

Nuorisotutkimusseura RY. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 114.

Imonen, K. & Korhonen, E. 2015. Seksuaalioikeudet. Väestöliitto. Väestötietosarja 28. Helsinki: Nord Point Oy.

Mustola, K. & Pakkanen, J. 2007. Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen historiaa. Helsinki: Vantaan kaupungin museo.

Oikeusministeriö. Finlex 156/2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>

Ryttyläinen, K. & Valkama, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suomen perustuslaki 1999/731. Finlex.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Taavetti, R., Alanko, K. & Heikkinen, L. 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori - tutkimushanke Tulosten tiivistelmä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 82 Seta-julkaisuja 26.

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tii_vistelma.pdf

Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. 2011. Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.

Vilkkä, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS Kustannus.

Vuorovaikutus- puhumista ja kuuntelemista. 2010. Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidin- kielen viestintäopetuksen yksikkö. Kielijelppi.

<http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemist>

Oikeusministeriö / Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioden yksikkö. 2017.

<http://www.yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuus/mika-on-syrjintaa/>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Finlex.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Liite 2: Palautelomake

PALAUTELOMAKE**Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen- opas terveydenhoitajaopiskelijoille**

Oppaan tavoitteena on lisätä terveydenhoitajaopiskelijoiden tietämystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja niihin liittyvistä käsitteistä. Oppaan tavoitteena on myös antaa paremmat valmiudet tulevaisuudessa kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä.

Oppaan tavoitteena on olla selkeä, käytännöllinen ja helposti ymmärrettävä.

Tutustuttuasi oppaaseen ympyröi seuraavista väittämistä mielestäsi sopivin vaihtoehto:

1= Täysin eri mieltä 2= Jokseenkin eri mieltä 3= Jokseenkin samaa mieltä 4= Täysin samaa mieltä

1. Sain oppaasta uutta tietoa.	1	2	3	4
2. Oppaassa käytetyt käsitteet aukesivat.	1	2	3	4
3. Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.	1	2	3	4
4. Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi ottaa sateenkaarevuus puheeksi.	1	2	3	4

5. Opas oli mielestäni selkeä.	1	2	3	4
6. Opas oli mielestäni käytännöllinen.	1	2	3	4
7. Opas oli mielestäni helposti ymmärrettävä.	1	2	3	4
8. Oppaasta oli minulle hyötyä.	1	2	3	4

9. Minkälaista uutta tietoa sait oppaasta?

10. Muita kehitysehdotuksia oppaaseen?

Kiitos vastauksistasi!

Mukavaa syksyn jatkoa toivottavat oppaan tekijät Anniina, Jonna ja Juulia 😊